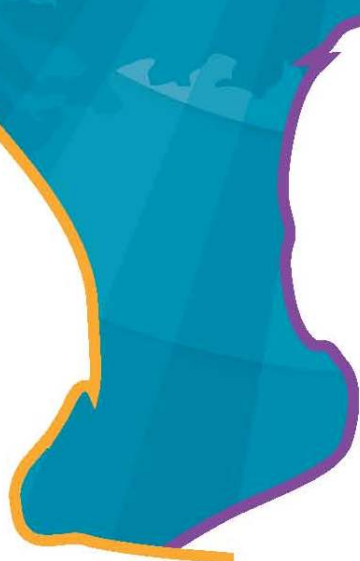

Gereformeerde
Hogeschool

De toekomst in de Kerk

Demografische trends binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt

AUTEUR: J. SLENDEBROEK-MEINTS MSc

DATUM: JANUARI 2010

De toekomst in de Kerk

Demografische Trends
binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt

J. Slendebroek-Meints

Januari 2010

De toekomst in de kerk

Demografische trends binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt

In opdracht van

Theologische Universiteit Kampen, Prof. Dr. M. te Velde
Gereformeerde Hogeschool Zwolle, Drs. J.D. Schaap MSc

Uitgevoerd door

J. Slendebroek- Meints MSc, onderzoeker bij het CvSv

Onderzoeksleider: Prof. dr. R. Kuiper, lector Samenlevingsvraagstukken

Meelezers: Prof. dr. M. te Velde, namens TU-K; Dr. H. Geertsema, namens GH, Academie Theologie

Januari 2010

Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

Postbus 10030

8000 GA ZWOLLE

038 - 425 55 42

Alle rechten voorbehouden

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/ of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteurs.

Inhoudsopgave

DE TOEKOMST IN DE KERK	2
VOORWOORD	6
1 INLEIDING	7
1.1 AANLEIDING	7
1.2 VOORGESCHIEDENIS	7
1.3 PROBLEEMSTELLING	9
1.3.1 Doelstelling van het onderzoek	9
1.3.2 Probleemstelling	9
1.4 BEGRIPPEN	10
1.5 LEESWIJZER	10
2. METHODEN	11
2.1 DEELVRAAG 1	11
2.2 DEELVRAAG 2	11
2.3 DEELVRAAG 3	12
2.4 DEELVRAAG 4	12
2.5 DEELVRAAG 5	12
2.6 DEELVRAAG 6	13
2.7 DEELVRAAG 7	13
2.8 DEELVRAAG 8	13
2.9 BETROUWBAARHEID EN VALIDITEIT	13
2.9.1 Betrouwbaarheid	13
2.9.2 Validiteit	14
3. RESULTATEN EN DEELCONCLUSIES	15
3.1 DEELVRAAG 1	15
3.2 DEELVRAAG 2	22
3.3 DEELVRAAG 3	25
3.4 DEELVRAAG 4	29
3.4.1 Veranderingen in concentratie	29
3.4.2 Veranderingen in gemeentegrootte	30
3.5 DEELVRAAG 5	31
3.6 DEELVRAAG 6	32
3.7 DEELVRAAG 7	33
3.8 DEELVRAAG 8	34
4. CONCLUSIES	37
5. DISCUSSIE	40
DANKWOORD	41
LITERATUUR	42
BIJLAGEN	43
BIJLAGE 1	43
BIJLAGE 2	44
BIJLAGE 3	46
BIJLAGE 4	47
BIJLAGE 5	53

Voorwoord

Hoe raken vergrijzing en ontgroening de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt? Welke demografische trends tekenen zich af voor de komende decennia? Wat betekenen die trends vervolgens voor plaatselijke gemeenten, voor het aantal benodigde predikantsplaatsen en voor de theologische opleidingen in Kampen en Zwolle?

Deze vragen vormden de aanleiding voor de opdracht die de Theologische Universiteit en de Gereformeerde Hogeschool hebben gegeven aan het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken om een demografisch trendonderzoek uit te voeren. Daarbij gaat het vooral om de verwachte ontwikkeling van ledentallen, gemeentegrootte en predikantsvacatures.

Dit onderzoek, dat uitgevoerd is door Jeannette Slendebroek-Meints, geeft een prognose tot 2025 op basis van een trendanalyse. Dit rapport laat zien dat de GKv rekening moeten houden met een verdere teruggang in ledental, dat zich overigens al heeft ingezet in het afgelopen decennium. Ook zal er sprake zijn van een tekort aan predikanten op de middellange termijn. Hierbij tekenen wij aan dat het hier om prognoses gaat en dat demografisch onderzoek op voorhand niet rekent met onverwachte ontwikkelingen.

Jeannette Slendebroek-Meints heeft bij dit onderzoek gebruik kunnen maken van gegevens die in Kampen reeds waren verzameld en van gegevens uit de handboeken van de GKv. De gegevens die nodig waren voor dit demografisch onderzoek zijn over het algemeen goed gedocumenteerd. Dat heeft het werk vergemakkelijkt. Er is tenslotte contact geweest met het Centraal Bureau voor de Statistiek in Den Haag om de conclusies van dit rapport te valideren.

Wij bedanken Dr. H. Geertsema en Prof. M. te Velde die als klankbordgroep bij dit onderzoek fungeerden. Hopelijk zal dit onderzoek leiden tot vruchtbare bezinning binnen de GKV over beleid en koers met betrekking tot de ontwikkeling van opleidingen en gemeenten.

Dr. Roel Kuiper, lector samenlevingsvraagstukken
Zwolle, januari 2010

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Algemene demografische trends onder de Nederlandse bevolking gaan uiteraard de kerken niet voorbij. In ieder geval zal de vergrijzing van de Nederlandse bevolking ook zichtbaar worden in de kerken. Het is belangrijk te weten in welke mate dat het geval is en op welke wijze zich dat binnen de GKv zal manifesteren.

En hoe zit het met de 'ontgroening'? In het verleden groeiden de GKv sterk door de aanwas van jonge leden via geboorten. Die trend is al aan het keren, maar hoe zal de precieze ontwikkeling in de komende decennia zijn?

In 2002 constateerde Garssen dat het proces van 'ontgroening' in Nederland ten einde was gekomen. De ontgroening zette in vanaf 1970. Toen was nog ongeveer 45% van de bevolking jonger dan 25 jaar. In 2002 was dit aandeel geslonken tot ruim 30% van de Nederlandse bevolking. Daarentegen neemt de vergrijzing nog steeds toe. Behoorde in 2008 nog 15% tot de 65-plussers, in 2040 zal dit percentage zijn opgelopen tot 26%. De sterke toename wordt veroorzaakt doordat de eerste 'babyboomers' binnenkort 65 jaar worden. Verder speelt mee dat de levensverwachting van mannen en vrouwen nog steeds toeneemt (CBS, 2008, bijlage 1).

De vergrijzing binnen de kerken vormt een afspiegeling van die onder de Nederlandse bevolking (Becker en De Hart, 2006). Echter, bij het totaal aantal kerkleden is dit proces sneller verlopen dan in het algemeen. Zo was in 1970 27% ouder dan 50 jaar, in 2004 was dit 42%. Van alle Nederlanders was 26% in 1970 ouder dan 50 jaar, in 2004 was dit percentage 33. Onder de gehele bevolking groeide het aandeel van de ouderen dus met 7% terwijl de groei van aandeel ouderen bij alle kerkleden in Nederland 14% bedroeg.

Becker & De Hart (2006) concludeerden dat er onder de totale kerkelijke bevolking sprake is van een 'dubbele vergrijzing': de gemiddelde leeftijd van de kerkgangers is toegenomen: in 1970 was 35% 30 jaar of jonger, in 2004 was dat slechts 15%. Daarnaast is het aandeel van de 51-74-jarigen onder de regelmatige kerkgangers groter geworden en onder 16-30-jarigen afgenomen. De kerkleden werden dus ouder en vooral de ouderen onder de kerkleden werden de regelmatige kerkbezoekers.

De vraag is nu in hoeverre ontwikkelingen van kerkelijk Nederland in de afgelopen decennia ook hebben plaatsgevonden binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv) en welke (trend) ontwikkelingen in ledental en in de verhouding ouderen-jongeren nog te verwachten zijn.

De vraag is mede van belang met het oog op de behoefte aan predikanten in de toekomst. Uiteraard hebben de vergrijzing en ontgroening gevolgen voor het aantal predikanten dat nodig en beschikbaar is. "Nodig" gezien de (mogelijke) ontwikkelingen in het aantal leden, "beschikbaar" gezien een afnemend aantal studenten dat momenteel binnen de GKv voor het predikantsambt kiest (Kuiper 2005).

Om een zuiver beeld te krijgen van deze ontwikkelingen binnen de GKv worden in dit rapport de kwantitatieve gegevens (=data) die binnen de GKv bekend zijn omtrent ledental en predikanten op een systematische manier inzichtelijk gemaakt. In het verleden zijn deze data wel verzameld, maar niet systematisch in een overzichtelijk rapport in kaart gebracht en zijn er geen trendontwikkelingen berekend. In onderhavig onderzoek zal dit gedaan worden.

1.2 Voorgeschiedenis

Becker & De Hart concludeerden (2006) dat het ledental van diverse kerkelijke genootschappen tussen 1990 en 2005 is afgenomen. Dit gold vooral voor onder andere de Rooms Katholieke Kerk (verschil -16%), de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk (na fusie tot Protestantse Kerk in Nederland (PKN) een verschil van

-41%).¹ Voor de kleinere kerkgenootschappen gold dat de Gereformeerde Gemeenten (GG) tussen 1970 en 1990 groeiden met 19% en tussen 1990 en 2005 met 13%, de Christelijk Gereformeerde Kerken (CGK) in deze periodes respectievelijk groeiden met 9% en krompen met 3%, de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK) in beide periodes groeiden met 7% en de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv) groeiden met respectievelijk 32% en 11%.

Echter, in 2009 vermeldt J.H. Kuiper, redacteur van het kerkelijk handboek van de GKv, dat de stand van zaken binnen de kleinere kerkgenootschappen momenteel aan het wijzigen is: binnen deze kerkgenootschappen groeit het ledental na 2005 nog zeer weinig (NGK, GG) of daalt het zelfs (CGK).

Ook binnen de GKv is het ledental aan het dalen. In het statistisch overzicht van 2004 maakt J.H. Kuiper hiervan voor het eerst melding (797 leden minder)(Kuiper, 2005), terwijl het aantal leden van de GKv tot 2004 nog groeide (bijna 127.000 leden in 2003). Met uitzondering van 2006, waarin het ledental ongeveer constant bleef, zet deze daling door tot 124.710 leden in 2008 (Kuiper, 2009).

Het ledenverlies is deels te wijten aan een toenemend aantal onttrekkingen. Vooral in 2005 zijn veel mensen naar de Gereformeerde Kerken Hersteld (GKH) vertrokken (de zogenaamde nieuwe vrijmaking).

Een andere component van dit ledenverlies heeft te maken met een langzaam afnemend aantal kleine kinderen dat gedoopt wordt, met uitzondering van de jaren 2006 (13 kinderen meer dan in 2005) en 2008 (162 kinderen meer dan in 2007). In 2008 werden bijna 9% minder kinderen gedoopt (1964 kinderen) dan in 2001 (2155 kinderen).

Veranderingen in ledental door een toenemend aantal onttrekkingen en een afnemend aantal dopelingen hebben gevolgen voor de verhouding doopleden-belijdende leden: aangezien het aantal gedoopte kinderen reeds vanaf ongeveer 1983 afneemt, terwijl het totaal aantal gemeenteleden nog groeide (tot 2005), betekent dit dat het percentage belijdende leden toeneemt.

Een ontwikkeling die niet zozeer met verlies in ledental, maar meer met de mobiliteit van gemeenteleden te maken heeft, is de trek van gemeenteleden naar de steden waar Gereformeerde basisscholen en middelbare scholen zijn (Groningen, Zwolle, Amersfoort en Rotterdam). Deze beweging heeft de afgelopen decennia plaatsgevonden. Hierdoor komt een aantal kleinere gemeenten in de problemen, zelfs zozeer dat deze gemeenten moesten worden opgeheven (Kuiper, 2004). Het is de vraag in hoeverre deze beweging nog steeds plaatsvindt.

Tenslotte raakt dit de behoefte aan predikanten en de beschikbaarheid van nieuwe studenten. Een ontwikkeling die binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt gaande is betreft de toename van het aantal predikantsvacatures (Kuiper 2005). Dit heeft in de eerste plaats te maken met het geringe aantal studenten in de theologie dat jaarlijks kiest voor het predikantsambt. In de tweede plaats wordt deze ontwikkeling versterkt door een toenemend aantal predikanten dat de komende jaren (tussen 2010 en daarna) met emeritaat gaat (Kuiper, 2008). In de derde plaats is er sprake van uitval van predikanten om andere redenen. Zo vermeldt Kuiper (2005) dat in 2004 alleen al zes ontheffingen hebben plaatsgevonden.

In verband met bovengenoemde ontwikkelingen omtrent een dreigend tekort aan predikanten en uitval van predikanten spelen de volgende discussies direct of indirect een rol.

Opleiding, coaching en begeleiding van predikanten.

De laatste decennia komt er steeds meer oog voor het werk van predikanten en de belasting die dit ambt met zich meebrengt, waartoe ook spanningen tussen predikanten en gemeente behoren (Schelling, 2001; Kuiper, 2006).

Zo benoemde de synode van 1999 (Leusden) twee deputaatschappen 'werkbegeleiding en nascholing' en 'problematiek rond losmaking' (door de Generale Synode 2002 samengevoegd tot deputaatschap Dienst & Recht). Dit deputaatschap werd met het personeelsbeleid rond predikanten belast (Kuiper, 2003). Het kreeg van de synode 2005 (Amersfoort-Centrum) de opdracht antwoord te geven op de vraag waardoor het komt dat zich in toenemende mate problemen voordoen met betrekking tot de werkverhouding tussen predikanten en kerkenraden/gemeenten en te werken aan bewustwording, preventie en visie-ontwikkeling.

¹ Hierbij dient opgemerkt te worden dat de RKK een andere telling hanteert dan de PKN: als men gedoopt is in de RKK dan blijft men lid zolang men niet zelf het lidmaatschap opzegt.

Ook Schelling (2001) benoemt het probleem van het predikantswerk. Hij stelt als mogelijke oplossingen ten aanzien van problemen tussen gemeente en predikant voor een andere aanpak van het beroepingswerk en het instellen van een vertrouwenscommissie die kan bemiddelen tussen gemeente en predikant.

De rol van de kerkelijk werker.

Het beroep van kerkelijk werker en de toegevoegde waarde van de Hbo-theoloog komt steeds nadrukkelijk in beeld. In 2000 is het landelijk platform voor kerkelijk werkers (LPKW) opgericht voor onder andere pastoraal werkers, opbouwwerkers en jeugdwerkers. Kuiper (2005) vermeldt dat de eerste kerkelijk werkers in 2004 zijn afgestudeerd aan de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle. De vraag is welke plaats deze kerkelijk werkers dienen in te nemen binnen de GKv. Daarom is door de synode 2008 besloten de ontwikkeling van deze beroepsgroep binnen de GKv door meerdere deputaten (met in ieder geval onderwijskundige en theologische deskundigheid) te laten volgen (GKv, 1 oktober 2008, besluit 3). Daarentegen vond de synode het niet nodig een generale regeling rond de toelating van kerkelijk werkers binnen de kerken vast te stellen inclusief een kerkelijk registratiesysteem, mede omdat ontwikkelingen op dit gebied nog onduidelijk zijn. Anderzijds werd op dezelfde synode wel een besluit genomen om niet-predikanten onder een aantal voorwaarden de mogelijkheid te geven tot preekbevoegdheid. Hiertoe behoren ook kerkelijk werkers, die dan alleen voor de eigen gemeente preekbevoegdheid kunnen krijgen (GKv, 1 oktober 2008, besluit 5).

1.3 Probleemstelling

1.3.1 Doelstelling van het onderzoek

Doelstelling van onderhavig onderzoek is het systematisch in kaart brengen van kwantitatieve data en mogelijke (trend)ontwikkelingen binnen de GKv tot en met 2025.

1.3.2 Probleemstelling

Centrale vraagstelling:

- *Welke data zijn bekend omtrent leeftijdsopbouw, ledental, aantal gemeenten en welke mogelijke trendontwikkelingen zijn hieruit af te leiden tot en met 2025 binnen de GKv?*
- *Welke veranderingen in concentratie en grootte van gemeenten hebben plaatsgevonden tot en met 2005 binnen de GKv?*
- *Welke data zijn bekend omtrent aantallen dienstdoende predikanten, vacatures, beroepbare predikanten en emeritaat en wat zijn de verwachtingen hieromtrent tot en met 2025 binnen de GKv?*

Bijbehorende deelvragen:

1. *Wat zijn de data en mogelijke trendontwikkelingen omtrent de leeftijdsopbouw tot en met 2025 binnen de GKv?*
2. *Wat zijn de data en mogelijke voortschrijdende trendontwikkelingen omtrent het bruto en netto verloop tot en met 2025 en wat betekent dit voor het aantal leden binnen de GKv?*
3. *Wat zijn de data en mogelijke voortschrijdende trendontwikkelingen omtrent het aantal gemeenten, predikantsplaatsen en gemiddeld aantal leden per predikant tot en met 2025 binnen de GKv?*
4. *Welke veranderingen in concentratie en grootte van gemeenten hebben binnen de GKv plaatsgevonden, met name rond de vier kernsteden voor het voortgezet onderwijs?*
5. *Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal predikanten dat met emeritaat is gegaan/gaat tot en met 2025 binnen de GKv?*
6. *Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal predikanten dat om andere redenen is uitgevallen/uitvalt (overlijden/ontheffing) tot en met 2025 binnen de GKv?*
7. *Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal studenten dat zich beroepbaar heeft gesteld/stelt tot en met 2014 binnen de GKv?*
8. *Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal dienstdoende predikanten, aantal vacatures, totaal aantal predikantsplaatsen, aantal beroepbare predikanten, het aantal predikanten dat met emeritaat gaat en het aantal predikanten dat uitvalt tot en met 2025 binnen de GKv, rekening houdend met de verwachtingen uit deelvragen 5-7 en met de trendontwikkelingen uit deelvraag 3?*

1.4 Begrippen

In onderhavig onderzoek worden de volgende definities gehanteerd:

- data: kwantitatieve gegevens;
- ontgroening: het afnemen van het percentage jongeren van 0-19 jaar in de bevolking;
- vergrijzing: een stijging van percentage ouderen van 65 jaar en ouder in de bevolking en daardoor een stijging van de gemiddelde leeftijd van de bevolking;
- trendontwikkeling: aan de hand van de data uit voorgaande jaren wordt een trend berekend voor de komende jaren. Deze trendberekening wordt met behulp van een functie binnen Excel uitgevoerd (zie ook voortschrijdende trendontwikkeling);
- voortschrijdende trendontwikkeling: bij de trendontwikkeling vanaf bijvoorbeeld 1992 wordt voor het jaar 2009 de trend vanaf 1992 berekend en voor 2010 de trend vanaf 1993 etc. Deze berekeningen zijn gedaan met behulp van een functie binnen Excel;
- bruto verloop: het percentage onttrokken gemeenteleden gedeeld door het totaal aantal leden;
- netto verloop: het totaal aantal ingekomen leden (uit zusterkerken, toegelaten uit andere kerken/geen kerk, geboortes etc.) minus het totaal aantal vertrokken leden (naar zusterkerken, onttrokken naar andere kerken/geen kerk, sterfgevallen etc.) gedeeld door het totaal aantal leden;
- groei-index: deze is in het onderzoek van Van den Enden (2006) berekend voor de variabelen ledental en jaar van tijdstip 0 (t_0) naar tijdstip 1 (t_1): de groei-index van t_0 naar t_1 wordt berekend door voor de groei-index op tijdstip t_0 de waarde 100 te nemen (ledental) en voor de groei-index op tijdstip t_1 deze te vermeerderen met de procentuele groei in ledental tussen de beide tijdstippen.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden de methoden van dataverzameling en trendberekeningen uiteengezet voor het beantwoorden van de verschillende deelvragen. Dit is het hoofdstuk waarin data en methodologie wordt verantwoord. Hoofdstuk 3 vormt het hart van dit rapport en vermeldt de resultaten en de deelconclusies van de dataverzameling en trendberekeningen. In hoofdstuk 4 worden conclusies getrokken die uit de resultaten en deelconclusies volgen. Ook wordt ingegaan op de wenselijkheid van kwalitatief vervolgonderzoek.

2. Methoden

Voor het verzamelen van de data is gebruik gemaakt van de data uit de "Handboeken ten dienste van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt" (Kamphuis (1972-1979), De Vries (1980-1999), Schelling (2000-2001), Kuiper (2002-2009)). Voor de leesbaarheid wordt deze literatuurverwijzing in het vervolg afgekort met Handboek(en). In het vervolg is per deelvraag aangegeven welke overige data gebruikt zijn.

2.1 Deelvraag 1

Wat zijn de data en mogelijke trendontwikkelingen omtrent de leeftijdsopbouw tot en met 2025 binnen de GKv?

Er worden data gebruikt uit de Handboeken en van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Er worden twee trendontwikkelingen berekend:

1. Hierbij wordt gebruik gemaakt van data van het CBS. Het CBS heeft data beschikbaar per 5 jaar (van 0-4 jaar, 5-9 jaar, 10-14 jaar, 15-19 jaar, etc.). De Handboeken registreren het percentage doopleden en het percentage belijdende leden. Dit betekent voor doopleden dat een kind pas geregistreerd wordt als het gedoopt is en niet als het geboren is. De data van 0-19 jaar van het CBS worden vergeleken met het percentage doopleden binnen de GKv. Hierbij dient rekening gehouden te worden met het feit dat de leeftijd waarop doopleden belijdenis doen in de loop van de jaren iets hoger is geworden. Daarnaast zijn er doopleden die niet tot het doen van belijdenis komen. Dit betekent dat het percentage doopleden in werkelijkheid iets lager kan uitvallen dan in onderhavig onderzoek is weergegeven.
2. De trendontwikkeling binnen de GKv wordt ook berekend zonder rekening te houden met data van het CBS (zie 1). Hierbij wordt gebruik gemaakt van trend '71 die in deelvraag 2 wordt berekend.

2.2 Deelvraag 2

Wat zijn de data en mogelijke voortschrijdende trendontwikkelingen omtrent het bruto en netto verloop tot en met 2025 en wat betekent dit voor het aantal leden binnen de GKv?

De trendontwikkelingen in het ledental worden berekend aan de hand van de cijfers van het netto verloop. Voor de volledigheid worden daarom eerst de trendontwikkelingen van het bruto en netto verloop berekend. Het verschil tussen het bruto en netto verloop geeft aan in hoeverre het aantal gedoopte, ingekomen en toegelaten leden het aantal overleden, vertrokken en onttrokken leden (nog) overtreft.

Hierbij wordt gebruik gemaakt van de data uit de Handboeken. De verloopcijfers uit de Handboeken zijn tot stand gekomen door data die gemeenten hebben opgestuurd. Niet alle gemeenten hebben dit gedaan. In 1971 is 73% van alle gemeenteleden geregistreerd.² Dit percentage loopt op tot 100% in 1981. Vanaf dit jaar zijn de data (vrijwel) door alle gemeenten opgestuurd (= 100%).

Een uitzondering is het jaar 1999. In dit jaar waren data niet in detail beschikbaar vanwege een technische reorganisatie. Vandaar dat een aantal grafieken in dit jaar een hiaat vertoont.

Voor het berekenen van bruto en netto verloop na 2008 wordt van twee trendontwikkelingen uitgegaan:

1. de voortschrijdende trendontwikkeling vanaf 1971. In 1967 heeft de zogenaamde 'buiten verband kwestie' plaatsgevonden, waardoor het ledental vrij sterk is gedaald en pas vanaf 1971 weer toeneemt. Dit was reden de voortschrijdende trendontwikkeling vanaf 1971 te berekenen.
2. de voortschrijdende trendontwikkeling vanaf 1992. Reden om voor dit jaar te kiezen was dat het bruto verloop vanaf dit jaar duidelijk toeneemt terwijl het bruto verloop de jaren daarvoor wisselend is.

² Dit betekent dat de verloopcijfers van 1971 geregistreerd zijn voor 73% van de gemeenten.

Het ledental vanaf 2009 wordt berekend door het ledental van het jaar ervoor te vermenigvuldigen met het percentage netto verloop (trend) en dit op te tellen (of af te trekken) van het ledental (van het jaar ervoor).

Voor de leesbaarheid van onderhavig onderzoek worden de voortschrijdende trendontwikkelingen 1971 en 1992 afgekort tot trend '71 en trend '92. Dit geldt voor alle voortschrijdende trendontwikkelingen die zijn berekend (ook uit deelvraag 3 en verder).

2.3 Deelvraag 3

Wat zijn de data en mogelijke voortschrijdende trendontwikkelingen omtrent het aantal gemeenten, predikantsplaatsen en gemiddeld aantal leden per predikant tot en met 2025 binnen de GKv?

Hierbij wordt gebruik gemaakt van de cijfers uit de Handboeken.

Om de voortschrijdende trendontwikkeling van het aantal gemeenten te kunnen berekenen wordt eerst de voortschrijdende trendontwikkeling van het gemiddeld aantal leden per gemeente berekend. Dit is gedaan vanaf 1998. De reden hiervoor was dat het aantal leden per gemeente vanaf 1971 toenam en vanaf 1998 langzaam aan het afnemen is. Daarom was het moeilijk de voortschrijdende trendontwikkeling vanaf 1971 te berekenen.

Daarna zijn de trends '71 en '92 van het totaal aantal gemeenteleden doorberekend in de voortschrijdende trendontwikkeling van het aantal gemeenten. Dit is gedaan door de trends '71 en '92 van het totaal aantal gemeenteleden te delen door de trends '71 en '92 van het gemiddeld aantal leden per gemeente. Hieruit kwamen de voortschrijdende trendontwikkelingen voor het aantal gemeenten (trends '71 en '92).

Voor de voortschrijdende trendontwikkeling van het aantal predikantsplaatsen is het aantal predikantsplaatsen gedeeld door het aantal gemeenten van 1971-2008. Dit verhoudingsgetal is voor de jaren 2009-2025 bepaald door een voortschrijdende trendontwikkeling van het verhoudingsgetal te berekenen, op dezelfde manier als trends '71 en '92 van het totaal aantal gemeenteleden. Vervolgens is de voortschrijdende trendontwikkeling van dit verhoudingsgetal vermenigvuldigd met de trends '71 en '92 van het aantal gemeenten.

De trendontwikkeling van het gemiddeld aantal leden per predikantsplaats is berekend door de trends '71 en '92 van het totaal aantal leden te delen door de trendontwikkelingen '71 en '92 van het totaal aantal predikantsplaatsen. Voor de berekening van het gemiddelde aantal leden per dienstdoende predikant zijn de trendontwikkelingen '71 en '92 gedeeld door het aantal dienstdoende predikanten uit tabel 6.2. Het aantal dienstdoende predikanten uit deze tabel is berekend op grond van de gegevens van de VSE. Voor de trendberekening van het gemiddeld aantal leden per dienstdoende predikant zijn dus twee verschillende databronnen gebruikt: tot en met 2008 zijn de data (aantal dienstdoende predikanten) uit de handboeken gebruikt, vanaf 2009 de data van de VSE.

2.4 Deelvraag 4

Welke veranderingen in concentratie en grootte van gemeenten hebben binnen de GKv plaatsgevonden, met name rond de vier kernsteden voor het voortgezet onderwijs?

Voor de veranderingen in concentratie en grootte van gemeenten is gebruik gemaakt van de scriptie van Van den Enden (2006). Hierop is een secundaire analyse uitgevoerd.

2.5 Deelvraag 5

Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal predikanten dat met emeritaat is gegaan/gaat tot en met 2025 binnen de GKv?

Voor data omtrent het totaal aantal predikanten en het aantal dat vanaf 1990 met emeritaat is gegaan is gebruik gemaakt van de data van de VSE (Vereniging Samenwerking Emeritering). Deze data verschillen met de data uit de "Handboeken ten dienste van de GKv". Dit kan te maken hebben met verschillende meetcriteria (ijkdatum VSE is 31 december en Handboek 30 september). In deelvraag 3 is wel uitgegaan van de cijfers uit de Handboeken. Hierdoor kunnen kleine verschillen optreden.

Het aantal predikanten dat vanaf 2008 met emeritaat gaat, is gemeten aan de hand van de Kamper database (Te Velde, g.d.).

2.6 Deelvraag 6

Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal predikanten dat om andere redenen is uitgevallen/uitvalt (overlijden/ontheffing) tot en met 2025 binnen de GKv?

De uitval van predikanten is vanaf 1990 weergegeven. Omdat de uitval nogal grillig is en het om kleine getallen gaat, wordt hier niet een trendontwikkeling berekend, maar wordt de uitval berekend op grond van de gemiddelde uitval tussen 1990 en 2008. Bij 'overleden predikanten' gaat het om predikanten die nog niet met emeritaat zijn gegaan.

2.7 Deelvraag 7

Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal studenten dat zich beroepbaar heeft gesteld/stelt tot en met 2014 binnen de GKv?

Voor de resultaten tot en met 2008 wordt gebruik gemaakt van de data van de VSE. Voor de verwachtingen tot en met 2014 is gebruik gemaakt van mondelinge informatie van Te Velde (2009).

2.8 Deelvraag 8

Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal dienstdoende predikanten, aantal vacatures, totaal aantal predikantsplaatsen, aantal beroepbare predikanten, het aantal predikanten dat met emeritaat gaat en het aantal predikanten dat uitvalt tot en met 2025 binnen de GKv, rekening houdend met de verwachtingen uit deelvragen 5-7 en met de trendontwikkelingen 1971 en 1992 uit deelvraag 3?

Voor het weergegeven van deze data wordt gebruik gemaakt van de gegevens en verwachtingen uit deelvragen 5-7 en van de trends '71 en '92 uit deelvraag 3.

2.9 Betrouwbaarheid en validiteit

2.9.1 Betrouwbaarheid

De data (tot en met 2008) die in de handboeken staan worden per gemeente aangeleverd voor publicatie in het Handboek voor de GKv. Elke gemeente registreert alle ingekomen en vertrokken leden en vermeldt waarheen ze vertrekken of waarvandaan ze binnenkomen. Dit geldt tevens voor het aantal gedoopte kinderen, het aantal sterfgevallen, etc.. Het totale ledental wordt daarnaast elk jaar bijgesteld. Dit gebeurt als volgt: stel een gemeente heeft in 2008 opgegeven dat er 500 belijdende leden en 300 doopleden zijn. Maar na hertelling komt deze gemeente erachter dat het 498 belijdende en 301 doopleden zijn. Deze aantallen worden in het volgende handboek bijgesteld. Door deze bijstelling kunnen de berekeningen van het bruto en netto verloop enigszins afwijken van de bijgestelde data omtrent het totale ledental. De Handboeken geven een totaaloverzicht van deze data. Waarschijnlijk is een fout geslopen in de cijfers van onttrokken leden naar de Nederlandse Hervormde Kerk en de Rooms Katholieke Kerk in de jaren 1991 en 1994. Dit wordt in deelvraag 2 en in bijlage 4 verder toegelicht.

De data over/van predikanten worden nauwkeurig bijgehouden door de VSE.

De betrouwbaarheid van de data kan daarom goed genoemd worden.

Voor het berekenen van de trendontwikkelingen wordt gebruik gemaakt van een functie in Excel. Om de betrouwbaarheid te verhogen werden twee trendontwikkelingen berekend waarbinnen de verwachtingen tot en met 2025 vallen. Het bepalen van deze trends is in overleg met een deskundige (op statistisch gebied) gedaan. Verder zijn de resultaten van deze trends met collega-onderzoekers besproken. De procedures van de diverse trendberekeningen zijn duidelijk omschreven waardoor herhaalbaarheid van onderhavig onderzoek mogelijk is. De betrouwbaarheid van de trendontwikkelingen mag daarom goed worden genoemd.

2.9.2 Validiteit

De begrippen van onderhavig onderzoek zijn duidelijk gedefinieerd. Het cijfermateriaal is nauwkeurig en de betrouwbaarheid is hoog. Dit betekent dat de interne validiteit goed is. De trendontwikkelingen zouden op een andere manier berekend kunnen worden. In onderhavig onderzoek is voor een eenvoudige methode gekozen. Het voordeel hiervan is dat deze berekeningen gemakkelijk kunnen worden herhaald, wat de betrouwbaarheid verhoogt. Een nadeel is dat de methode de complexe werkelijkheid te veel simplificeert. Dit kan de begripsvaliditeit nadelig beïnvloeden. Daarom is ervoor gekozen twee trends te berekenen zodat een marge ontstaat. Bovendien zijn de trendberekeningen door een expert van het CBS gecontroleerd. Dit betekent dat de begripsvaliditeit redelijk tot goed is.

3. Resultaten en deelconclusies

In dit hoofdstuk worden eerst de resultaten per deelvraag weergegeven en daarna de deelconclusies.

3.1 Deelvraag 1

Wat zijn de data en mogelijke trendontwikkelingen omtrent de leeftijdsopbouw binnen de GKv tot en met 2025?

Voor de leeftijdsopbouw binnen de GKv zijn twee ontwikkelingen berekend:

1. Het percentage doopleden is vergeleken met data van het CBS (Nederlandse bevolking van 0-19 jaar). De percentages doopleden van de GKv zijn gedeeld door de percentages 0-19 jaar volgens CBS-cijfers van 1950 tot 2005. Uit deze verhouding blijkt dat het verschil tussen doopleden GKv en het cohort 0-19 jaar CBS (in het vervolg afgekort tot CBS) tot 1965 gelijk is, daarna tot 1995 groter wordt en vervolgens langzaam afneemt. Dit blijkt duidelijk uit figuur 1, waarin zichtbaar is dat de lijnen 'doopleden GKv' en 'CBS' parallel lopen. Om uit de CBS-gegevens een ontwikkeling voor de GKv te berekenen is het laatst bekende verhoudingsgetal uit 2008 (1,5) gebruikt voor de jaren 2010-2015-2020 en 2025. Dit getal geeft weer hoe de ontwikkeling binnen de GKv zal zijn als de demografische factoren, die het CBS verwacht, worden meegerekend (zie ook bijlage 1).³
2. Binnen de GKv – dus niet rekening houdend met de data van het CBS - is de afname in percentages doopleden als trendontwikkeling doorberekend tot en met 2025. Hierbij is gebruik gemaakt van de trend '71 die in deelvraag 2 is berekend.

De resultaten van de trendontwikkelingen binnen de GKv (verhouding CBS) en trend '71 zijn in tabel 1 weergegeven.

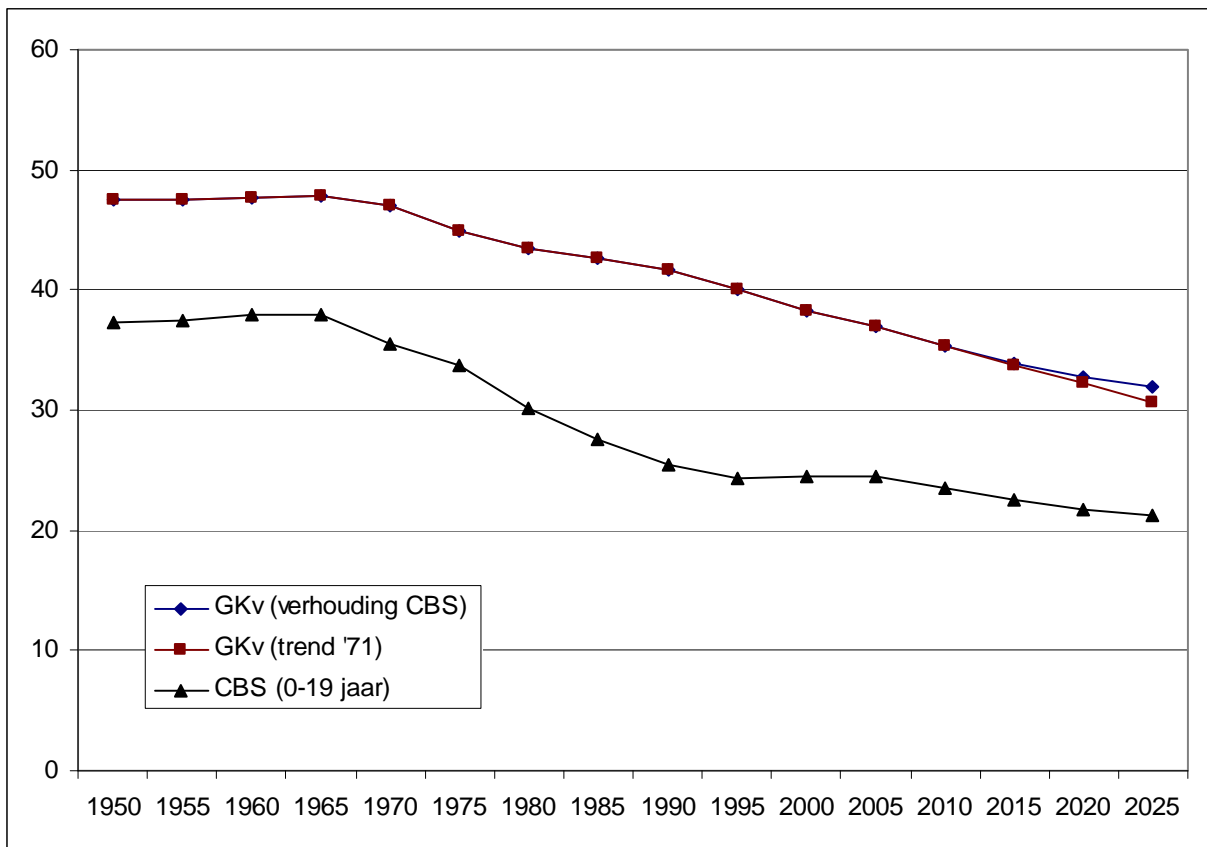
Tabel 1

(Trend)ontwikkelingen doopleden GKv van 1950-2025 (%) vanuit verhoudingsgetal CBS en trend '71, vergeleken met CBS cijfers 0-19 jaar

jaar	GKv (verhouding CBS)	GKv (trend '71)	CBS (0-19 jaar)	Verhoudingsgetal GKv-CBS
1950	47,5	47,5	37,3	1,27
1955	47,5	47,5	37,4	1,27
1960	47,6	47,6	37,9	1,26
1965	47,9	47,9	38	1,26
1970	47,1	47,1	35,5	1,33
1975	45	45	33,7	1,34
1980	43,4	43,4	30,2	1,45
1985	42,6	42,6	27,6	1,54
1990	41,6	41,6	25,5	1,63
1995	40,1	40,1	24,4	1,64
2000	38,2	38,2	24,5	1,56
2005	37	37	24,5	1,51
2010	35,3	35,4	23,5	1,5
2015	33,9	33,8	22,6	1,5
2020	32,7	32,2	21,8	1,5
2025	32	30,6	21,3	1,5

In figuur 1 zijn de data uit tabel 1 in grafiekvorm weergegeven.

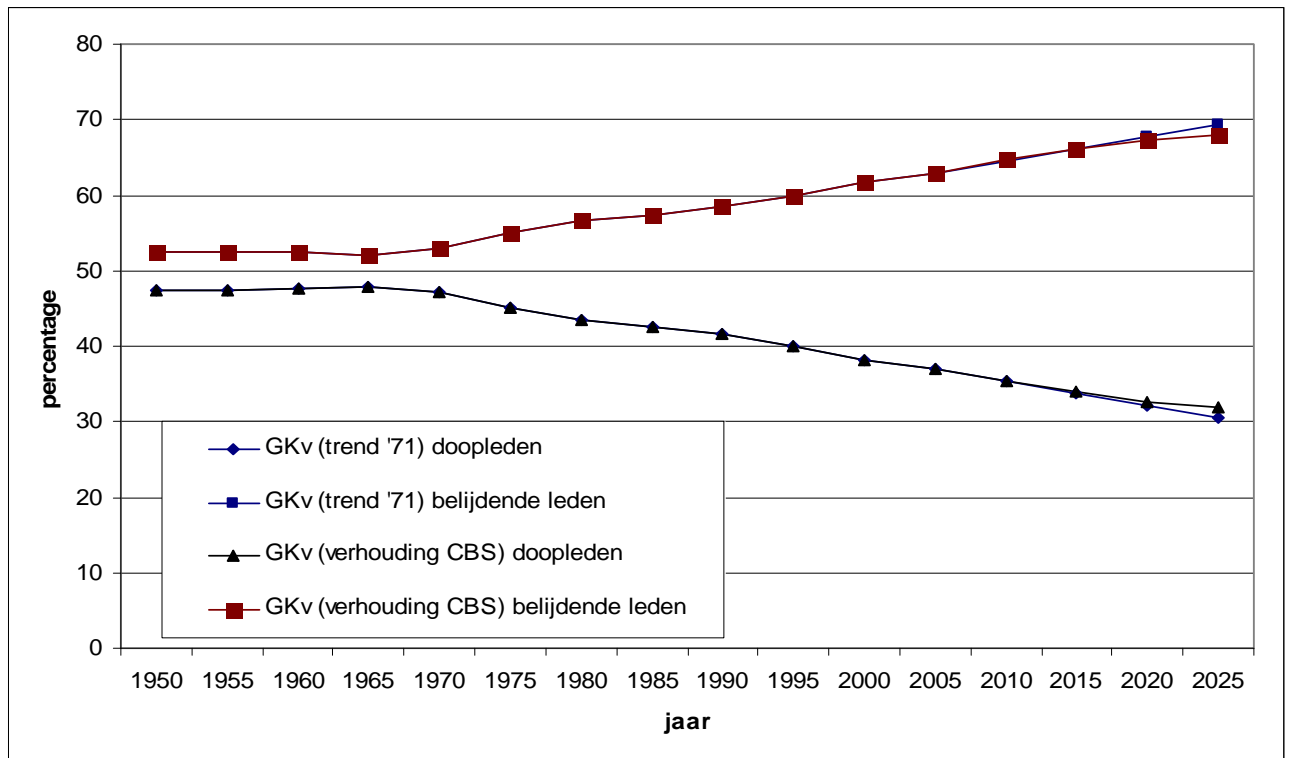
³ Voor informatie omtrent leeftijdsopbouw – en daarmee de toenemende vergrijzing - staan in bijlage 2 bevolkingspiramides van 1970-2025 die afgeleid zijn van de CBS gegevens. De leeftijden zijn in categorieën van 5 jaar geclusterd. Deze piramides geven een globaal beeld van de ontwikkelingen tot 2025 qua leeftijdsopbouw voor de Nederlandse bevolking.

Figuur 1. (Trend)ontwikkeling van 1950-2025 CBS (0-19 jaar) vergeleken met trend GKv (1965) en GKv in verhouding tot CBS.

Uit tabel 1 en figuur 1 blijkt dat het percentage doopleiden (verhouding cohort CBS) vanaf 2015 boven het niveau van trend '71 uitkomt wanneer rekening gehouden wordt met de demografische ontwikkelingen van het CBS.

Voor een globaal overzicht van de leeftijdsopbouw binnen de GKv zijn in figuur 2 de verhoudingen tussen doopleden en belijdende leden van 1950 tot 2025 weergegeven bij trend '71 en bij verhouding CBS.

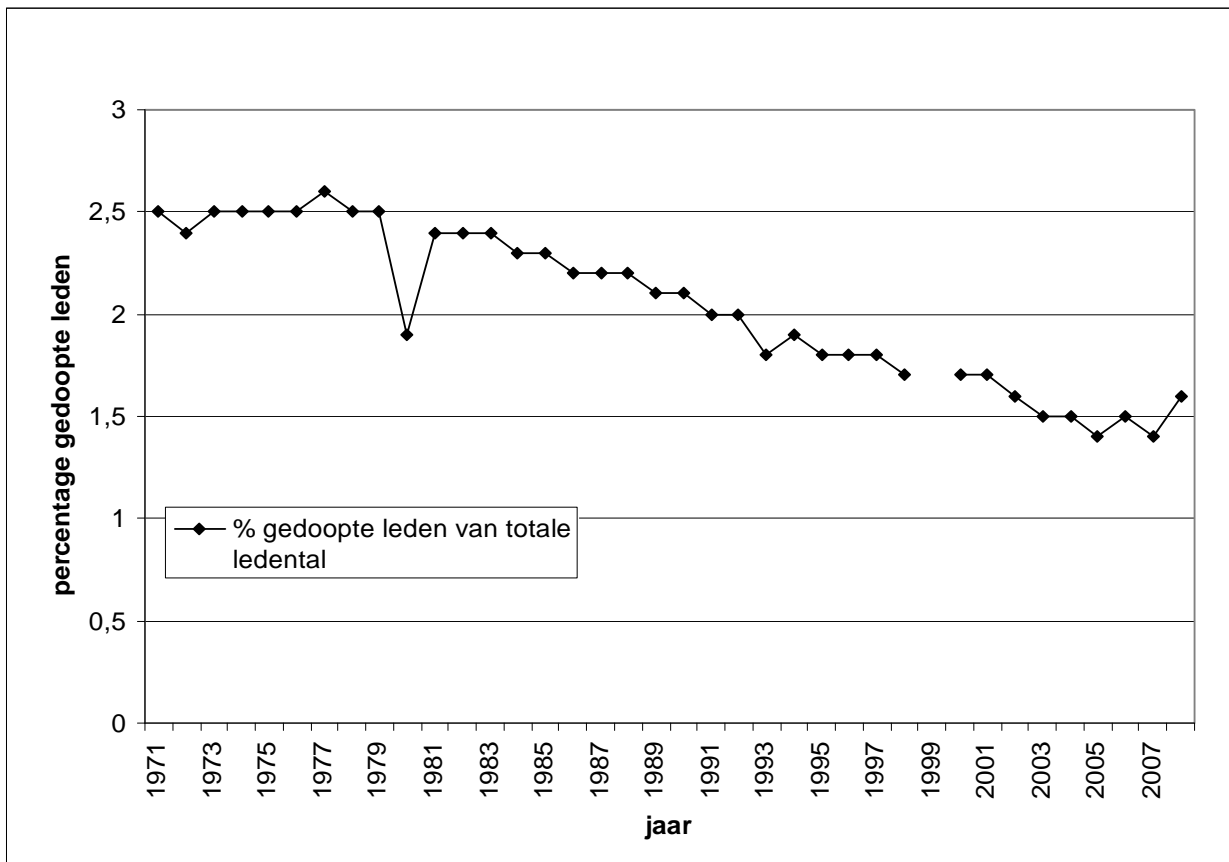

Figuur 2. (Trend)ontwikkelingen verhouding doopleden-belijdende leden binnen GKv van 1950-2025.

Uit figuur 2 blijkt dat de verhouding belijdende leden-doopleden van 1950 tot 1970 ongeveer 53 : 47 was, maar daarna verandert en in 2025 zal zijn gewijzigd in ongeveer 69 : 31 (trend '71) of 68 : 32 (ontwikkeling GKv in verhouding met CBS), een daling van 16% respectievelijk 15% in aandeel doopleden ten opzichte van 1950-1970.

Uit het vergelijken van de data van de GKv blijkt de daling van het aandeel doopleden veroorzaakt te worden door twee factoren:

- I. Het percentage gedoopte leden per jaar ten opzichte van het totaal aantal leden daalt langzaam. Dit is in figuur 3 weergegeven.

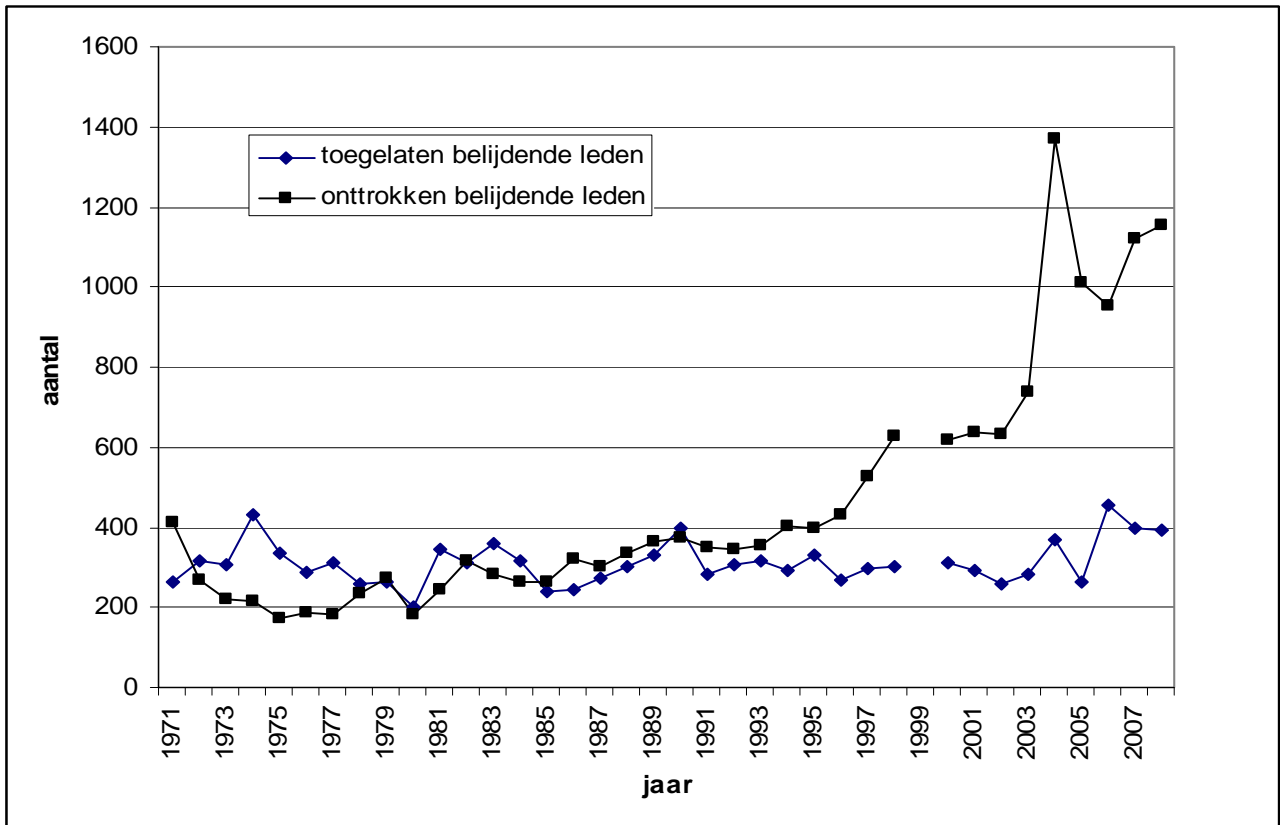

Figuur 3. Percentage gedoopte leden ten opzichte van totale ledental.

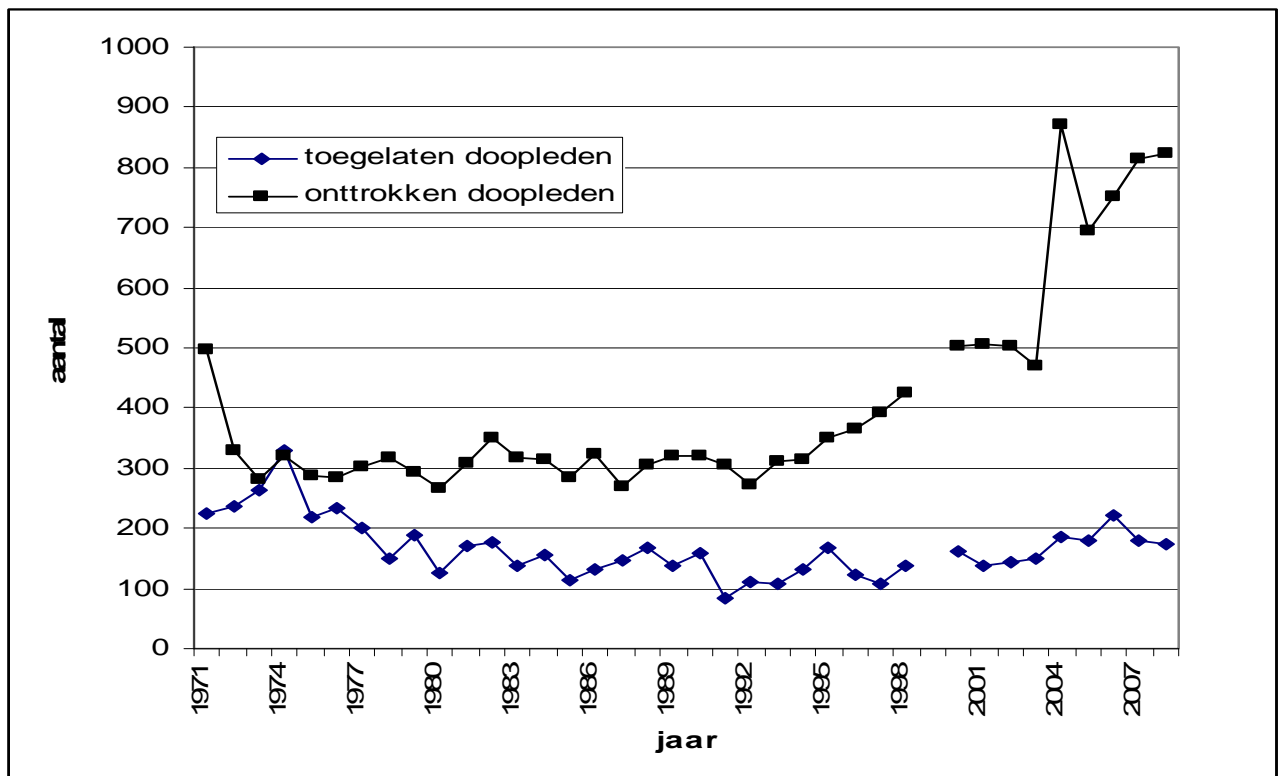
In figuur 3 is zichtbaar dat het percentage gedoopte leden vanaf ongeveer 1978 langzaam aan het afnemen is. Vergelijking met het aantal doopleden dat belijdenis doet laat zien dat netto het aantal gedoopte leden het aantal dat belijdenis doet, overtreft, echter dit verschil wordt steeds kleiner (van 0,9% in 1979 tot bijna 0% in 2007/2008). Daarentegen is het percentage sterfgevallen tussen 1971 en 2008 heel stabiel, per jaar variërend van 0,5% tot 0,7% van het totaal aantal leden.

Het afnemend percentage gedoopte leden verklaart voor een deel de toename van het aandeel belijdende leden ten opzichte van het aandeel doopleden, maar het verklaart niet waarom de daling in het aandeel doopleden al vanaf 1970/1975 inzet. Dit heeft met de tweede factor te maken, namelijk het verschil in het aandeel toegelaten en onttrokken belijdende leden en doopleden.

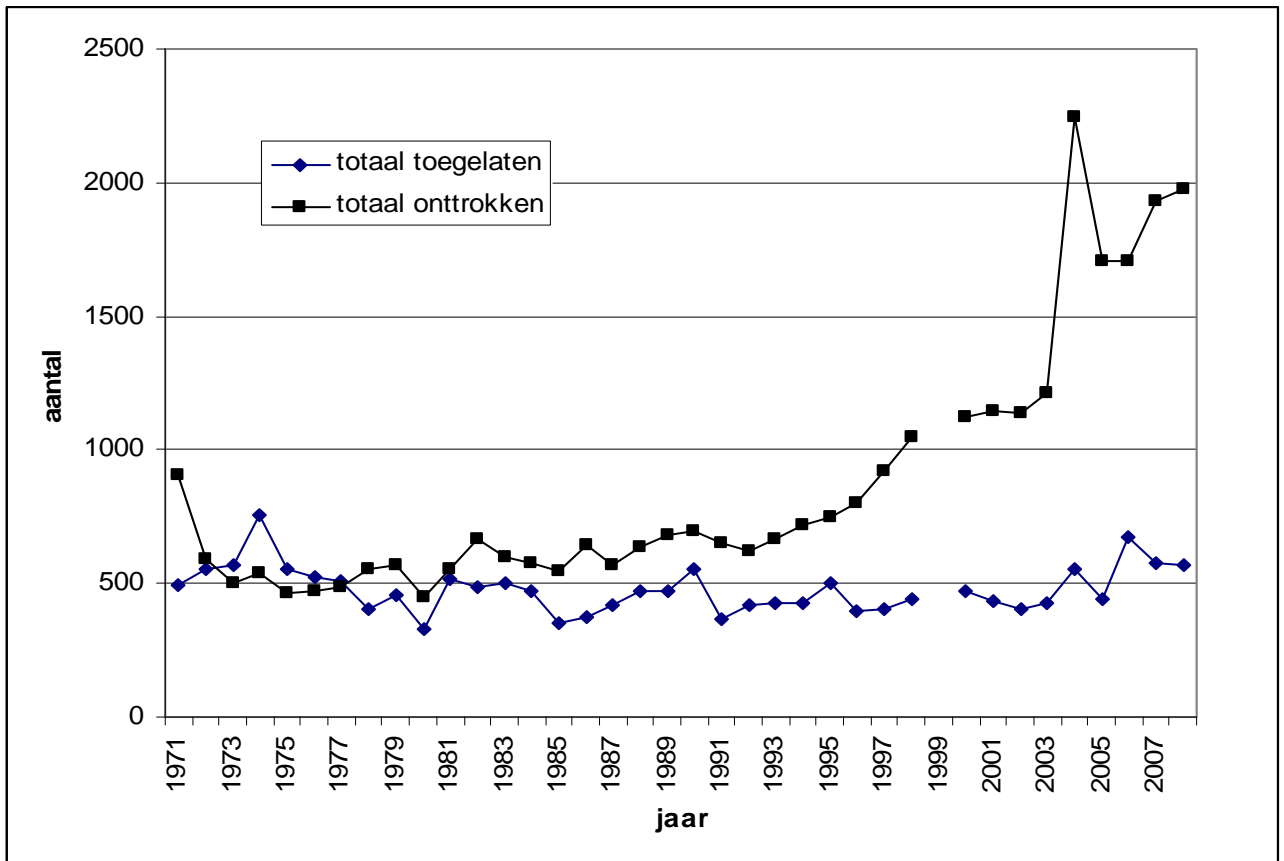
II. In figuur 4a-4e worden het aantal toegelaten en onttrokken belijdende leden, doopleden en het totaal zowel apart (figuur 4a-4c) als gezamenlijk (figuur 4d-4e) weergegeven.

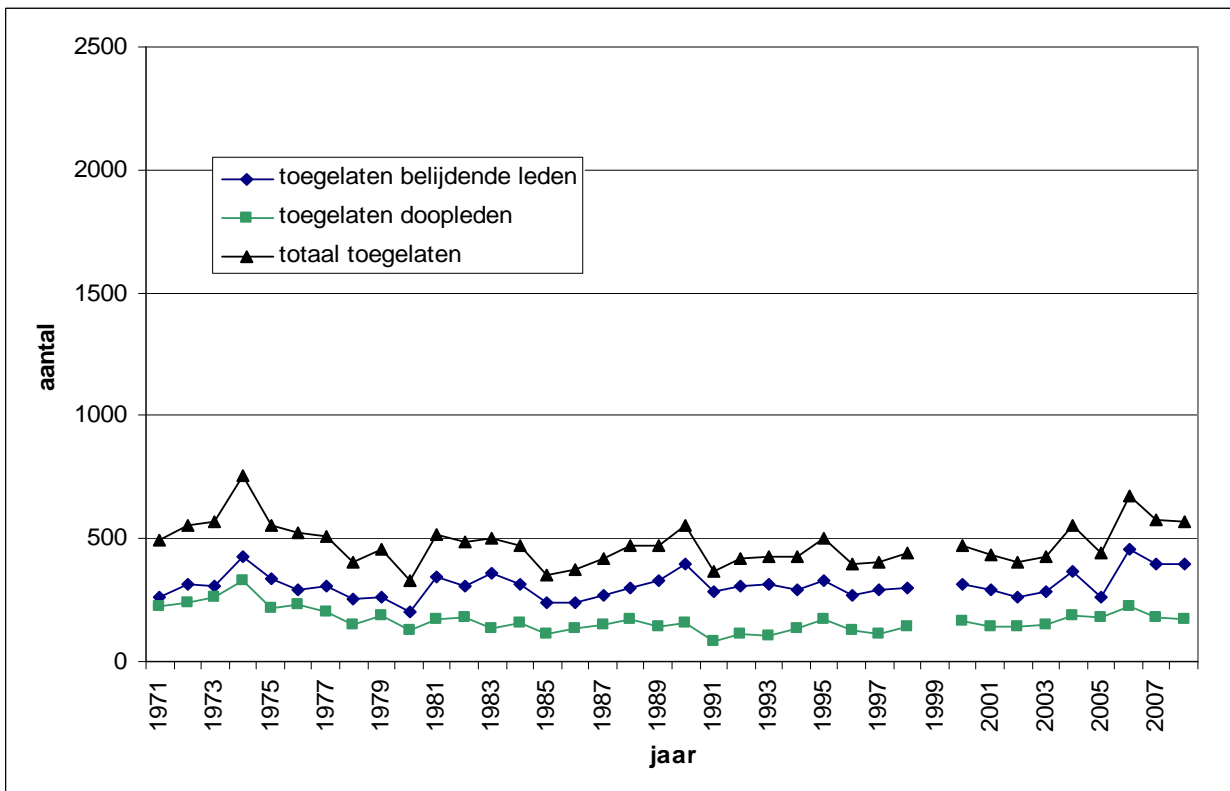
Figuur 4a. Totaal aantal toegelaten en onttrokken belijdende leden GKv vanuit andere kerken/geen kerk.

Figuur 4b. Totaal aantal toegelaten en onttrokken doopleden GKv vanuit andere kerken/geen kerk.

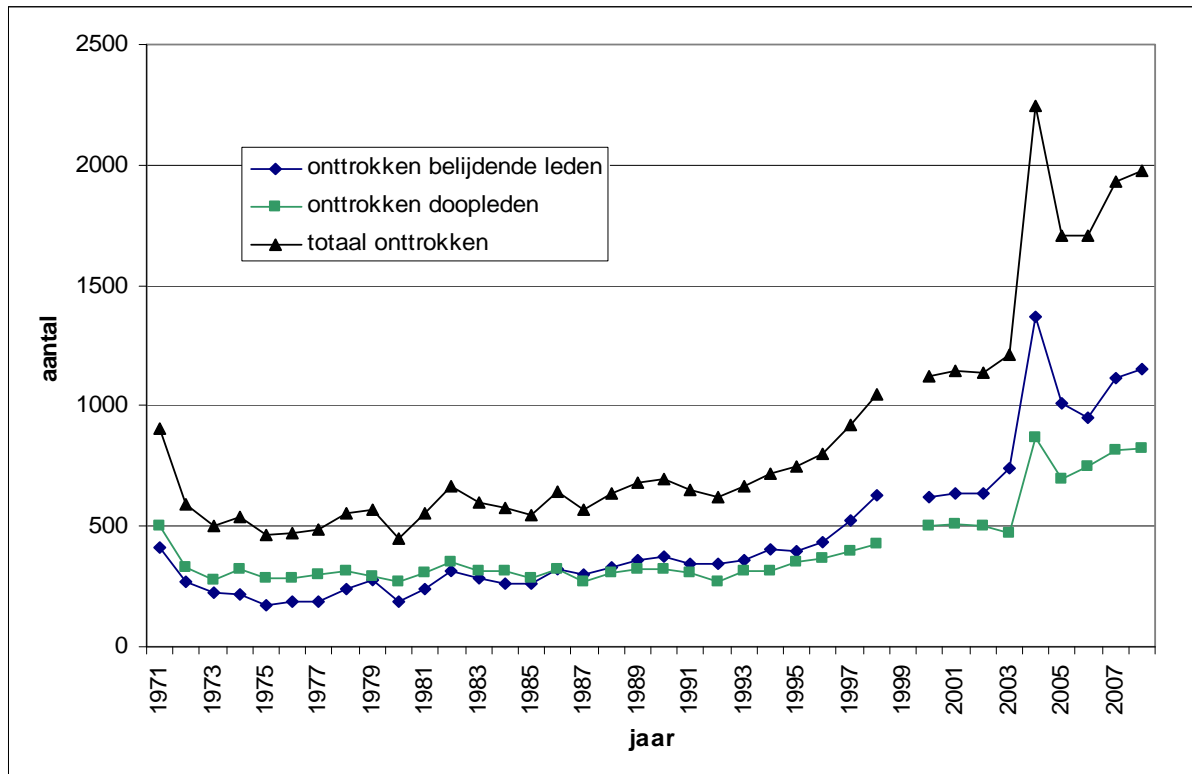

Figuur 4c. Totaal aantal toegelaten en onttrokken belijdende leden en doopleden GKv vanuit andere kerken/geen kerk.

Figuur 4d. Aantal toegelaten belijdende leden, doopleden en totaal aantal toegelaten leden binnen de GKv vanuit andere kerken/geen kerk.

Het percentage toegelaten belijdende leden van het totaal aantal toegelaten leden varieert per jaar van 54% in 1971 tot 69% in 2008. Het percentage toegelaten doopleden van het totaal aantal toegelaten leden varieert per jaar van 46% in 1971 tot 31% in 2008. De percentages in 1971 komen ongeveer overeen met de percentages die in figuur 1 worden weergegeven. Maar de percentages in 2008 laten zien dat een groter percentage belijdende leden en een kleiner percentage doopleden toetreedt vergeleken met de cijfers uit figuur 2.

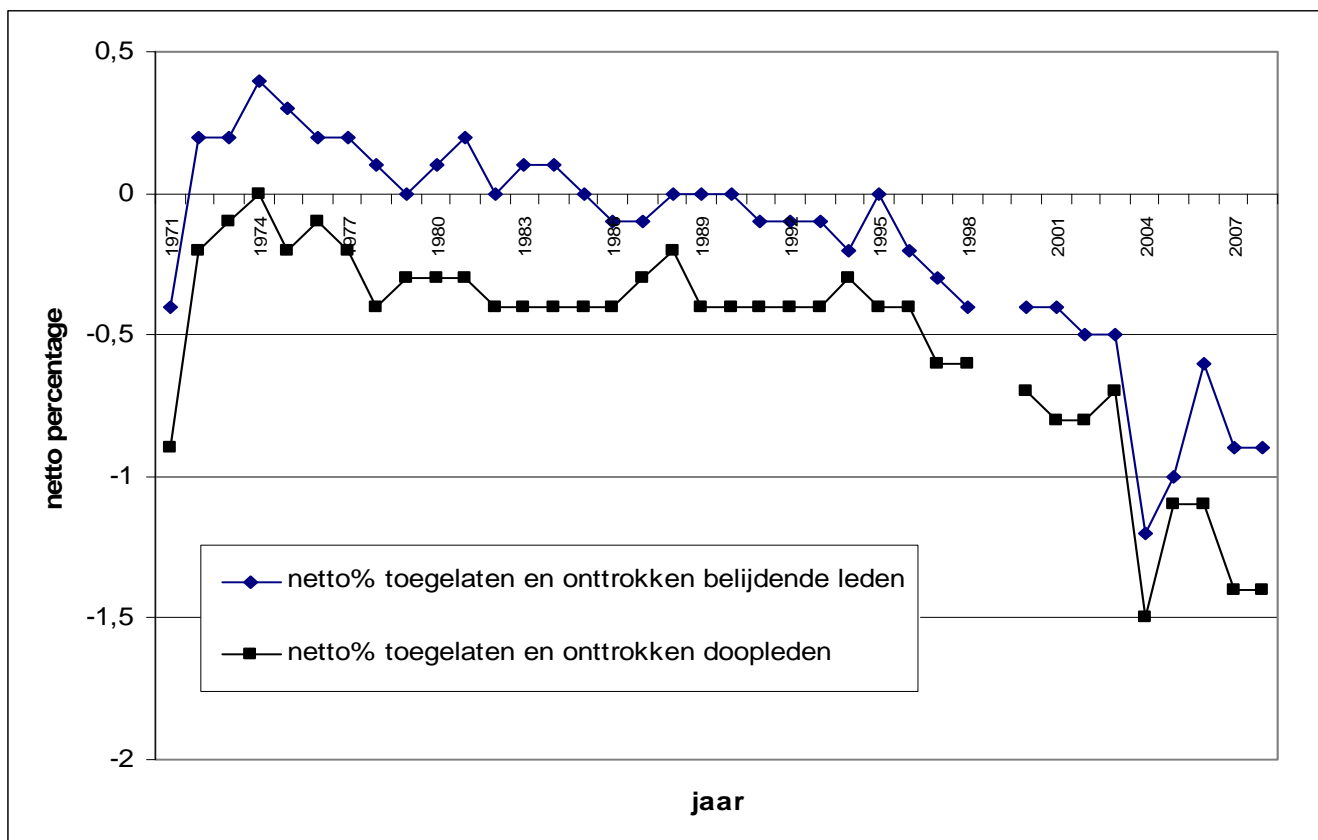

Figuur 4e. Aantal onttrekkingen (belijdende leden en doopleden die zijn vertrokken naar andere kerken/geen kerk) en het totaal aantal onttrekkingen binnen de GKv.

Het percentage onttrokken belijdende leden van het percentage onttrokken leden varieert per jaar van 45% in 1971 tot 58% in 2008 en het percentage onttrokken doopleden van het percentage onttrokken leden varieert per jaar van 55% in 1971 tot 42% in 2008. Hieruit blijkt dat het percentage onttrekkingen onder belijdende leden lager ligt dan de percentages uit figuur 2, zowel in 1971 als in 2008. Voor doopleden geldt dat het percentage onttrekkingen zowel in 1971 als in 2008 groter is dan de percentages uit figuur 2.

Dit is goed zichtbaar bij het weergeven van het netto percentage toegelaten/onttrokken belijdende leden en doopleden in figuur 5. Een positief netto percentage houdt in dat het percentage toelatingen groter is dan het aantal onttrekkingen. Een negatief netto percentage wil zeggen dat het percentage onttrekkingen groter is dan het aantal toelatingen.

Uit figuur 5 blijkt dat het netto percentage doopleden al rond 1971 negatief is terwijl dit percentage voor belijdende leden rond 1985/1990 negatief wordt en blijft. Dit verklaart waarom het percentage belijdende leden vanaf 1970 toeneemt ten opzichte van het percentage doopleden (figuur 2).

Figuur 5. Netto percentage toegelaten en onttrokken belijdende leden en doopleden.

Deelconclusie leeftijdsopbouw

- Er is binnen de GKv sprake van een toename in aandeel belijdende leden ten opzichte van doopleden. Elders is beschreven dat er binnen andere kerken een dubbel proces van 'ontgroening' heeft plaatsgevonden (Becker & De Hart, 2006). Becker & De Hart noemen als oorzaken relatief minder geboortes en een relatief groter aantal onttrekkingen onder jongeren (dan onder ouderen). Ook binnen de GKv blijken deze ontwikkelingen te hebben plaatsgevonden: er is sprake van een afnemend percentage gedoopte leden per jaar (figuur 3). Daarnaast blijkt het aandeel doopleden dat zich onttrekt vanaf 1971 het aandeel doopleden dat toetreedt te overtreffen, terwijl dit effect bij belijdende leden pas later optreedt. Dit verklaart waarom het aandeel doopleden vanaf 1970-1975 reeds afneemt ten opzichte van het aandeel belijdende leden.

3.2 Deelvraag 2

Wat zijn gegevens en mogelijke voortschrijdende trendontwikkelingen omtrent het bruto en netto verloop tot en met 2025 en wat betekent dit voor het aantal leden binnen de GKv?

Voor de berekeningen van bruto en netto verloop tot 2025 is van twee trendontwikkelingen uitgegaan:

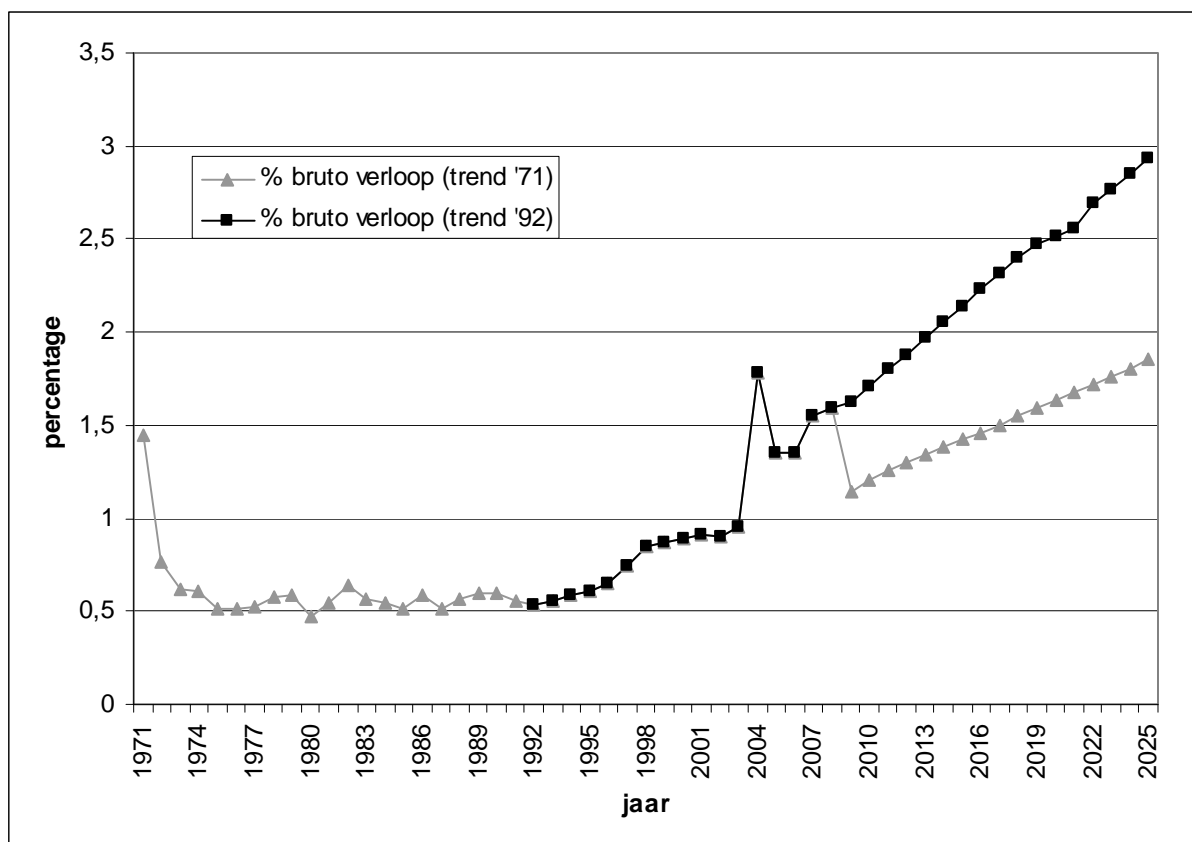
- de voortschrijdende trendontwikkeling vanaf 1971 (trend '71);
- de voortschrijdende trendontwikkeling vanaf 1992 (trend '92).

Trend '71 wordt gekozen omdat enkele jaren daarvoor een kerkscheuring heeft plaatsgevonden ("buiten verband kwestie"). In tabel 2 is zichtbaar dat tussen 1967 en 1968 16.000 leden zich hebben onttrokken aan de GKv. Vanaf 1971 neemt het ledental weer toe (Kuiper, 2008).

Tabel 2*Aantal belijdende leden en totaal aantal leden van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt van 1965 tot 1972*

jaar	aantal belijdende leden	totaal aantal leden
1966	56.319	107.674
1967	56.738	107.935
1968	49.232	93.651
1969	45.735	86.451
1970	44.928	84.899
1971	46.049	86.040
1972	47.041	87.102

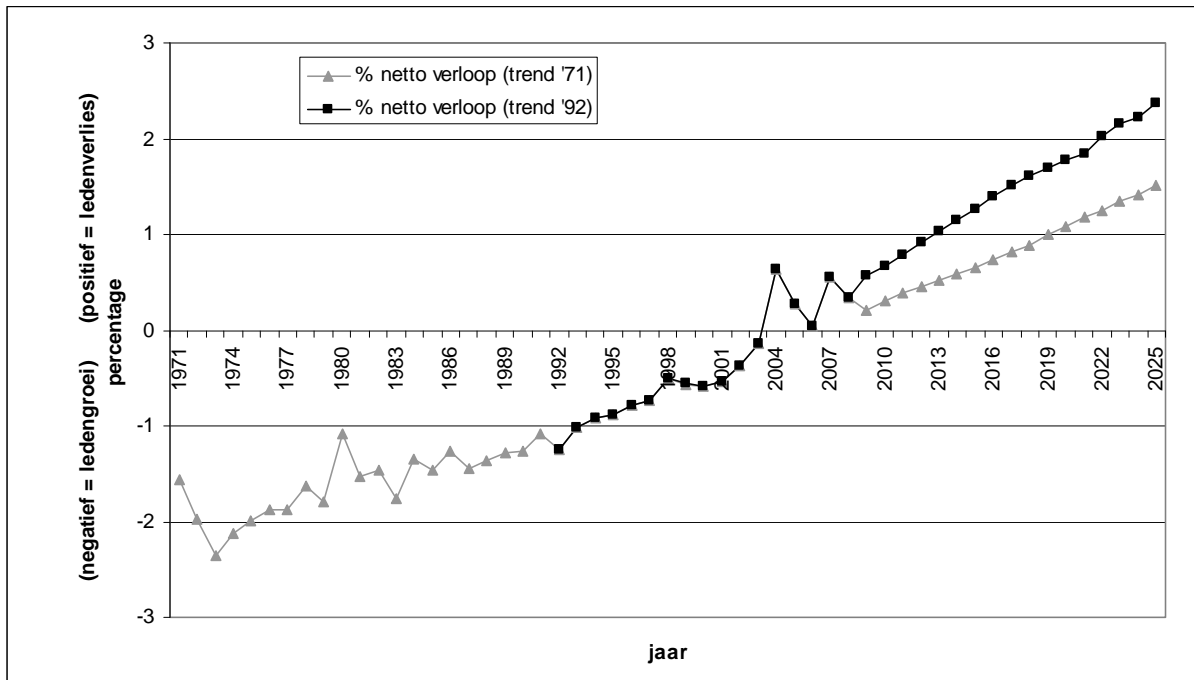
Vanaf 1992 neemt het bruto verloop duidelijk toe terwijl het daarvoor wat wisselend was, met uitzondering van het hoge percentage verloop in 1971, veroorzaakt door de kerkscheuring (figuur 6). Daarom is bij de berekening van de tweede voortschrijdende trendontwikkeling van het jaar 1992 uitgegaan.

Figuur 6. Trends '71 en '92 bruto verloop (%) tot en met 2025 binnen de GKv.⁴

⁴ De scherpe knik in de grafiek (2009) wordt veroorzaakt doordat het eenmalige hogere verloop in 2004 en 2005 relatief gezien minder invloed heeft op trend '71 dan op trend '92.

In figuur 7 worden de trends '71 en '92 van het netto verloop binnen de GKv weergegeven. Hierbij worden dezelfde trendberekeningen toegepast als voor het bruto verloop. Een positieve waarde betekent meer verloop dan groei en een negatieve waarde betekent meer groei dan verloop

Figuur 7. Trends '71 en '92 netto verloop (%) tot en met 2025 binnen de GKv.⁵

Het netto verloop zal bij trend '71 in 2025 1,5% zijn en bij trend '92 2,3%. Het netto verloop in 2025 verschilt dan vanaf het jaar met de grootste groei (-2,2% in 1973) respectievelijk 3,7% en 4,6%.

In bijlage 4 is informatie gegeven in de vorm van grafieken met weergave van toelatingen en onttrekkingen per denominatie (figuur B1-B11). De hersteld Hervormde Kerk (HHK) maakte vóór 2004 deel uit van de Nederlandse Hervormde Kerk en na 2004 uit de Nederlandse Hervormde gemeenten die niet zijn meegegaan met de fusie tot PKN.⁶

Opvallend is dat de GKv op bijna alle denominaties meer leden verliest dan wint. Verder is noemenswaard het vertrek van leden GKv naar de CGK, vooral vanaf 2005 (figuur B2), naar de Gereformeerde Kerken Hersteld (GKH) in de jaren 2004-2006 (figuur B3) en naar 'overige kerken', 'kerken niet nader omschreven' en 'geen kerk'(figuur B9-11).

Deelconclusies bruto en netto verloop:

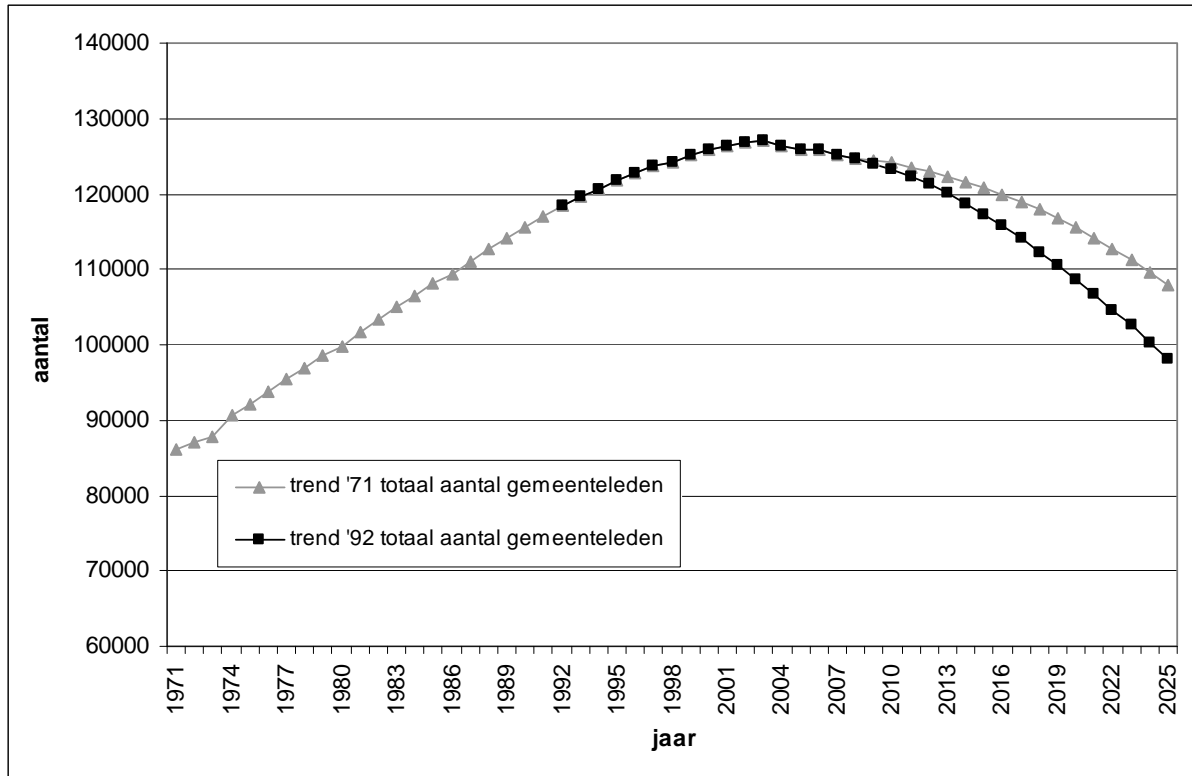
- b. Uit de voortschrijdende trendontwikkelingen van het bruto verloop blijkt dat de komende jaren het percentage bruto verloop zal blijven toenemen. Dit betekent dat steeds meer belijdende leden en doopleden zich gaan onttrekken en dat dit aantal groter is ten opzichte van het aantal dat toetreedt. Dit percentage onttrekkingen wordt de laatste 20 jaar ook niet meer verminderd door het percentage toelatingen van belijdende leden (figuur 5) en is voor doopleden reeds vanaf 1971 groter geweest dan het aantal toelatingen. Verder vindt deze toename in onttrekkingen vanaf ongeveer 1995-2000 in versneld tempo plaats.
- c. Ook de voortschrijdende trendontwikkelingen van het netto verloop (figuur 7) laten voor de komende jaren een toenemend netto verloop zien. Dit betekent dat naast een toenemend percentage onttrekkingen (zie b) demografische factoren een rol spelen: de verhouding gedoopte en overleden leden verandert: een kleiner wordend percentage gedoopte leden per jaar ten

⁵ In bijlage 3 is in figuur A1 het netto verloop afgezet tegen het bruto verloop voor trend '71 en in figuur A2 voor trend '92.

⁶ Gezien de gegevens vanaf 1971 van onttrekkingen naar de NHK en de RKK is aangenomen dat deze gegevens in 1991 en 1994 verwisseld zijn. Zie de toelichting in Bijlage 4, figuur B7 en B8.

opzichte van een stabiel percentage sterfgevallen. Hierdoor neemt het percentage overleden leden relatief toe ten opzichte van het percentage gedoopte leden.

De trends '71 en '92 van het netto verloop worden verwerkt in het totaal aantal gemeenteleden binnen de GKv tot en met 2025 (figuur 8).

Figuur 8. Trends '71 en '92 totaal aantal gemeenteleden tot en met 2025 binnen de GKv.

Deelconclusie ledental GKv:

- d. Uit figuur 8 blijkt dat de trends '71 en '92 in 2025 zullen leiden tot een daling in ledental. Als de ontwikkeling zich binnen deze trends beweegt, zal het ledental in 2025 liggen tussen ongeveer 98.000 (trend '92) en 108.000 (trend '71). Hiermee komt het ledental bij trend '92 op het niveau van 1978-1979 en bij trend '71 op het niveau van 1984-1985. In beide gevallen wordt voor de komende 17 jaren een aanzienlijke terugloop binnen de GKv verwacht, namelijk een terugloop van 14% tot 21% in ledental.

3.3 Deelvraag 3

Wat zijn de data en mogelijke voortschrijdende trendontwikkelingen omtrent het aantal gemeenten, predikantsplaatsen en gemiddeld aantal leden per predikant tot en met 2025 binnen de GKv?

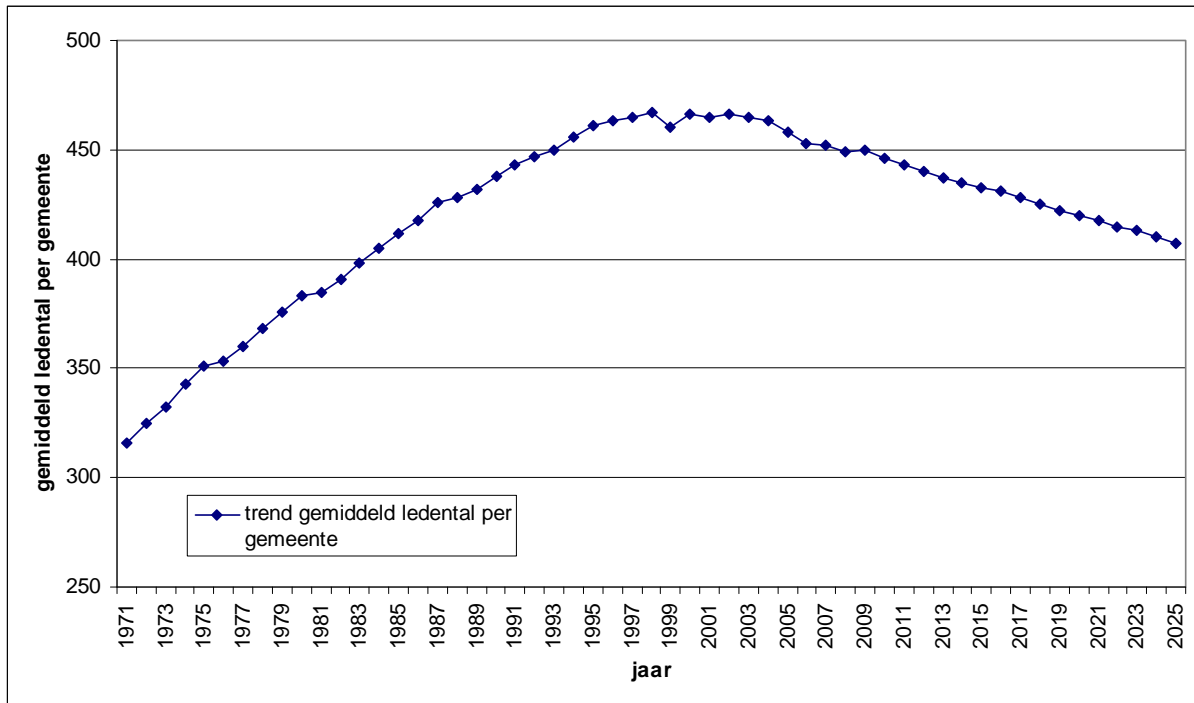
De voortschrijdende trendontwikkelingen van het aantal gemeenten zijn in twee stappen berekend:

1. omdat de ontwikkeling vanaf 1971 van het gemiddeld ledental per gemeente toeneemt tot 1998 en daarna weer langzaam afneemt is het moeilijk de voortschrijdende trendontwikkeling vanaf 1971 te berekenen. Ervan uitgaand dat de vermindering van het gemiddeld aantal leden per gemeente vanaf 1998 doorzet, is daarom de voortschrijdende trendontwikkeling vanaf 1998 berekend.⁷

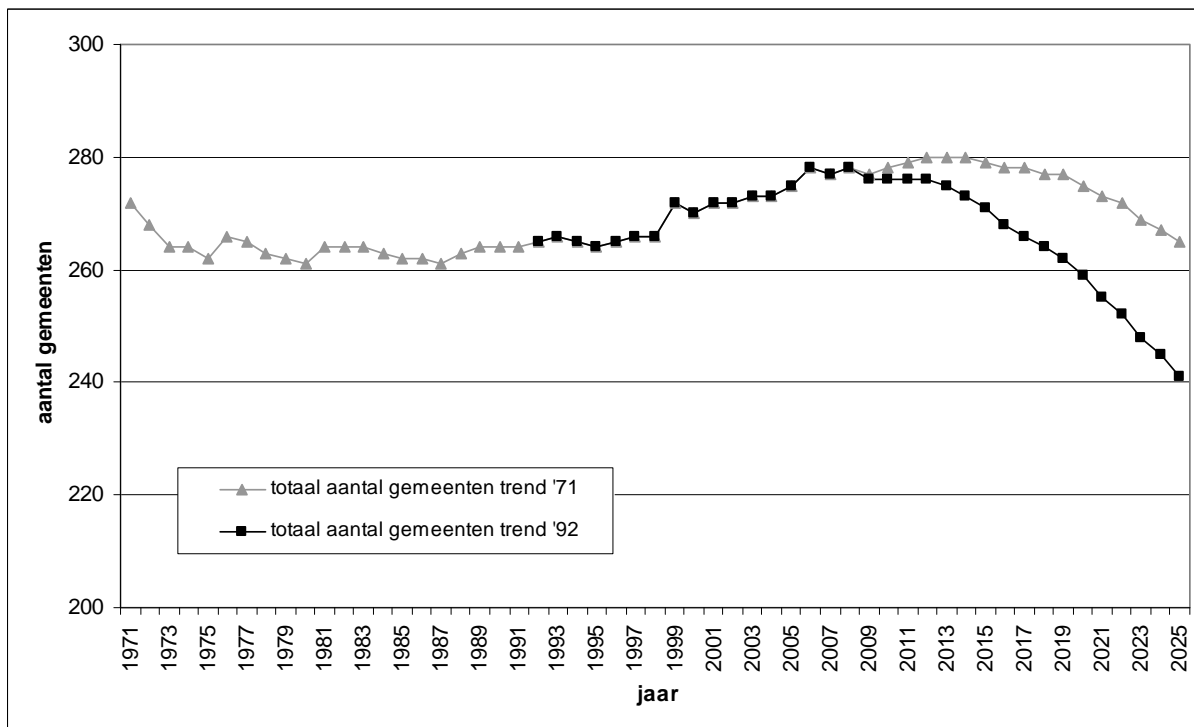
⁷ Bij een voortschrijdende trend vanaf 1971 wordt het gemiddelde ledental in 2009 345 (trend) terwijl het feitelijke aantal in 2008 449 is. Aangezien de trends '71 en '92 een daling in ledental verwachten, is het realistischer de voortschrijdende trend voor gemiddeld ledental vanaf 1998 te berekenen, omdat deze beter aansluit bij de feitelijke situatie.

Bovendien is de verwachting dat gemeenten niet geleidelijk in aantal zullen verminderen bij een afnemend ledental, maar dat in eerste instantie het gemiddelde ledental per gemeente zal dalen.

- Daarna is de trend 'gemiddeld ledental per gemeente' doorberekend in de trends '71 en '92 van het ledental en hieruit zijn de trends '71 en '92 van het aantal gemeenten voortgekomen. De resultaten zijn weergegeven in figuur 9 en 10.

Figuur 9. Trend gemiddeld ledental per gemeente tot en met 2025.

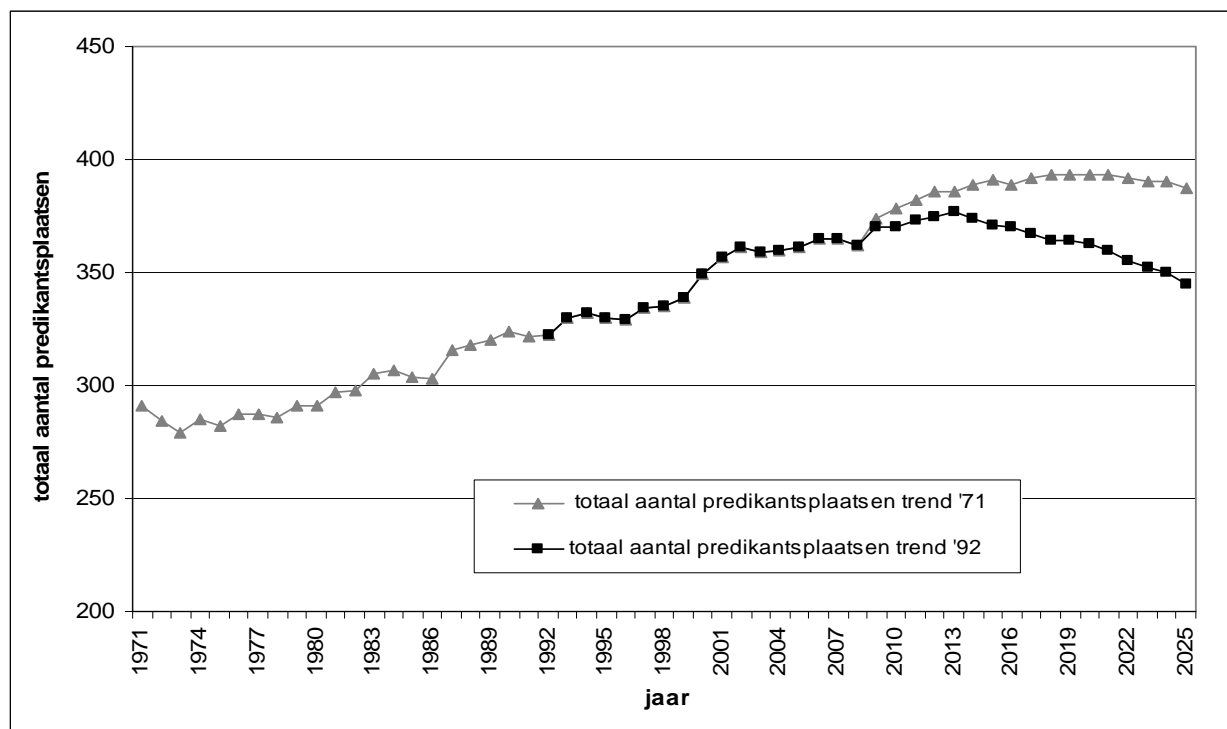
Figuur 10. Trends '71 en '92 aantal gemeenten tot en met 2025.

Uit figuur 10 blijkt dat het totale aantal gemeenten in 2025 tussen 241 (trend '92) en 265 (trend '71) zal liggen. In 2008 is dit 278. Dit betekent een daling in aantal gemeenten van 13 tot 37 gemeenten. Het aantal gemeenten neemt relatief minder af dan het aantal gemeenteleden omdat in de

trendontwikkeling van het aantal gemeenten al rekening is gehouden met een afnemend gemiddeld ledental per gemeente tot en met 2025 (zie opmerking 1 van 3.3 en figuur 9).

Omdat gewerkt wordt met een verhoudingsgetal 'aantal gemeenten-aantal predikantsplaatsen' en het aantal gemeenten zal dalen betekent dit dat het gemiddelde aantal leden per predikantsplaats ook zal dalen. In figuur 11 wordt weergegeven wat de trends '71 en '92 betekenen voor het aantal predikantsplaatsen tot en met 2025. Voor de berekening van het totale aantal predikantsplaatsen zijn het aantal gemeenten met predikant (= aantal dienstdoende predikanten) en het aantal vacante gemeenten bij elkaar opgeteld.⁸

Vanaf 2014 zal het aantal predikantsplaatsen minder worden bij trend '92. Het aantal predikantsplaatsen komt in 2025 bij trend '71 op 387 en bij trend '92 op 345, het niveau van 1999-2000. In 2008 is het totaal aantal predikantsplaatsen 362.

Figuur 11. Trends '71 en '92 van totaal aantal predikantsplaatsen tot en met 2025.

Deelconclusie aantal gemeenten en predikantsplaatsen:

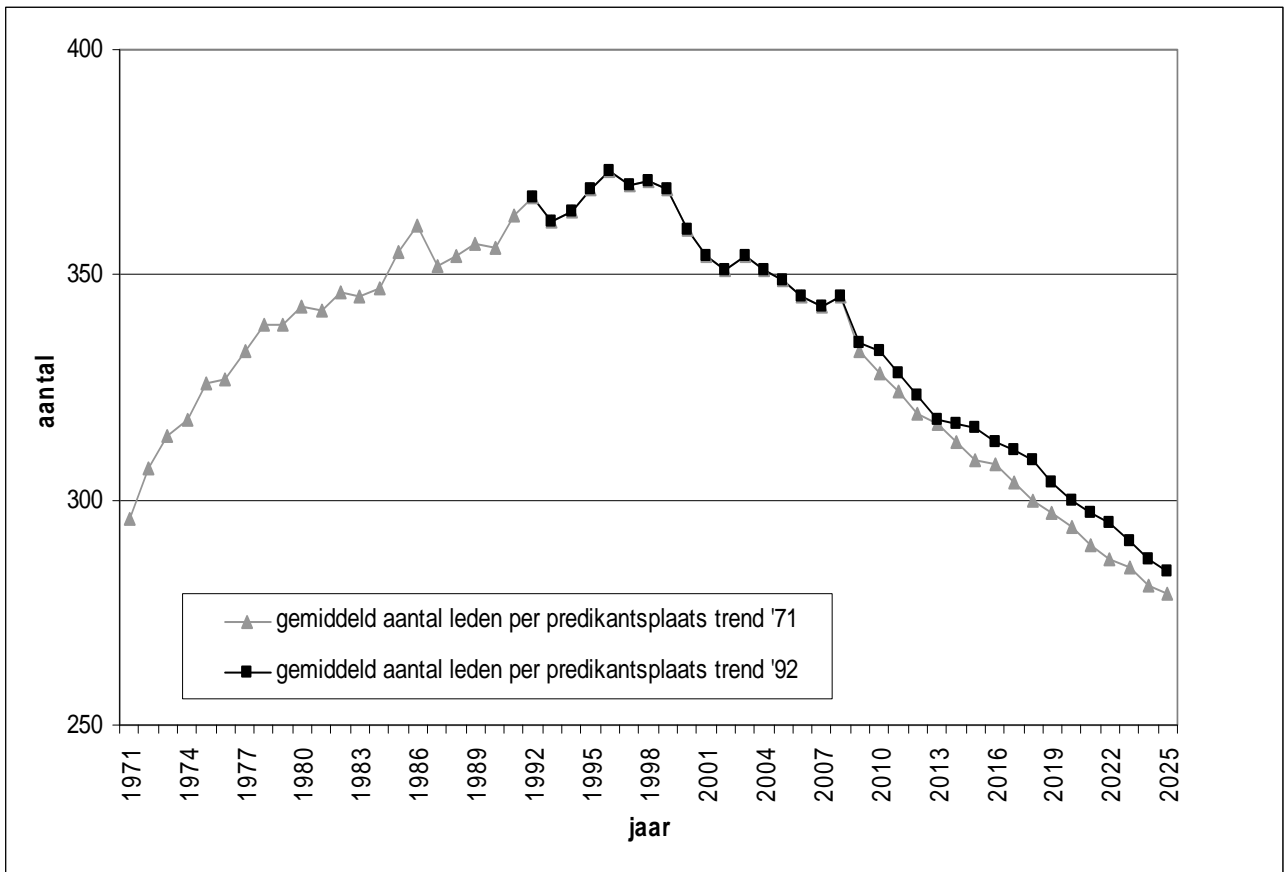
- e. De verwachting tot en met 2025 is dat het aantal gemeenten theoretisch gezien in eerste instantie iets zal toenemen en in 2025 voor beide trends zal zijn afgenomen ten opzichte van 2008.^{9 10}
- f. Het aantal predikantsplaatsen zal theoretisch gezien, evenals het aantal gemeenten, in eerste instantie gaan toenemen (figuur 11).¹¹ In 2025 zal het aantal predikantsplaatsen bij trend '71 iets toenemen en bij trend '92 iets afnemen ten opzichte van 2008. N.B. voor zowel het aantal gemeenten als het aantal predikantsplaatsen geldt dat een daling in ledental niet evenredig een daling in gemeenten en predikantsplaatsen tot gevolg heeft. Stel dat het ledental landelijk daalt met 500. Dan betekent dit per gemeente gemiddeld een daling van 1 à 2 leden. Dit zal pas op de langere duur een vermindering van aantal gemeenten (en van predikantsplaatsen) tot gevolg hebben.

⁸ Hierbij zijn ook vacante gemeenten meegeteld die in de praktijk geen predikant zullen beroepen.

⁹ Theoretisch omdat het niet waarschijnlijk is dat er (veel) nieuwe gemeenten gesticht worden als het ledental daalt (met uitzondering van de stichting van missionaire gemeenten in Nederland).

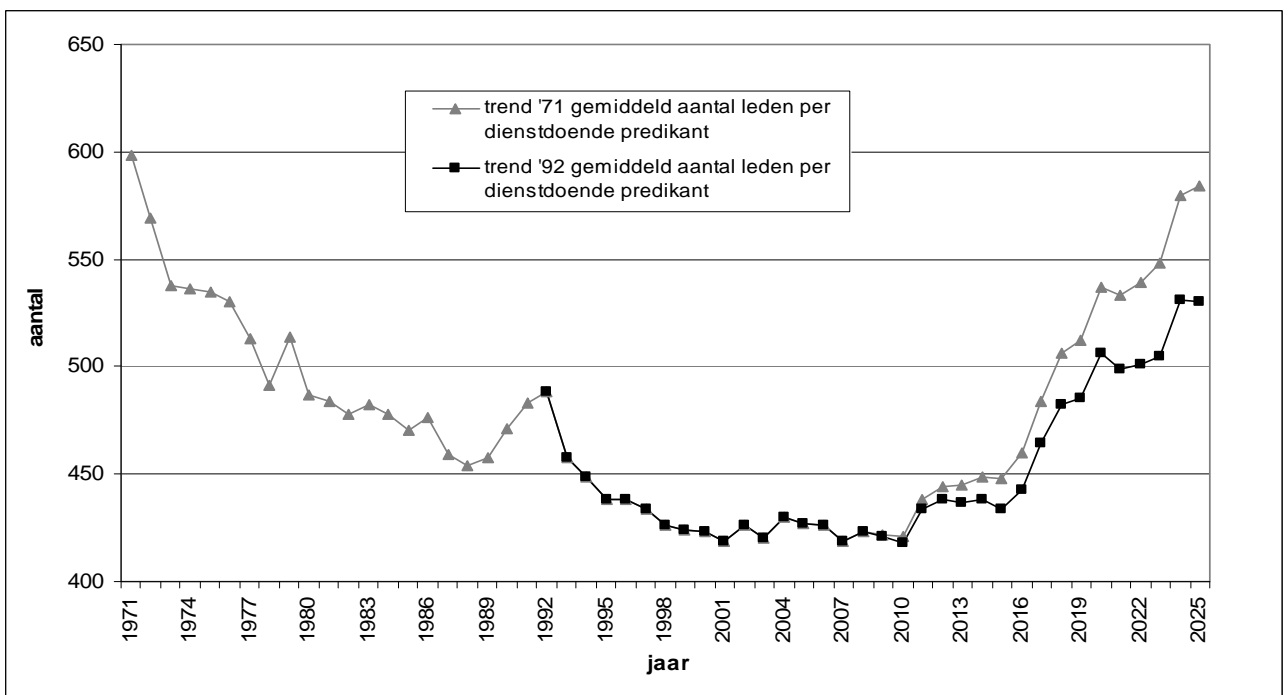
¹⁰ Bij de trendberekening is geen rekening gehouden met opheffingen van kleine gemeenten.

¹¹ Theoretisch, omdat het niet waarschijnlijk is dat er predikantsplaatsen bijkomen als het aantal gemeenteleden afneemt (met uitzondering van predikanten die worden beroepen voor missionaire gemeenten in Nederland).

Figuur 12. Trends '71 en '92 gemiddelde aantal leden per predikantsplaats.

Figuur 12 geeft de trends '71 en '92 van het gemiddelde aantal leden per predikantsplaats weer. Dit is het totaal van gemeenten waar een dienstdoende predikant is plus vacante gemeenten. Het gaat hier dus om een ideale (theoretische) situatie. Bij trend '71 komt het gemiddelde in 2025 op 279 en bij trend '92 op 284.

Figuur 13. Trends '71 en '92 gemiddeld aantal leden per dienstdoende predikant

In figuur 13 is weergegeven wat het gemiddeld aantal leden zal zijn per dienstdoende predikant. Dit is een theoretisch gemiddelde, want niet alle predikanten doen alle taken in vacante gemeenten. De cijfers van het verwachte aantal dienstdoende predikanten tot en met 2025 zijn berekend in deelvraag 8, tabel 6.2.

Het vergelijken van figuren 12 en 13 geeft een indruk van het verschil in situaties zoals deze idealiter zou kunnen zijn bij geen vacatures (figuur 12) ten opzichte van de (theoretische) situatie zoals deze zal worden bij een toenemend aantal vacatures (figuur 13). Was de verhouding in 2008 tussen 'ideale' theoretische en 'werkelijke' theoretische situatie nog 1:1,2 (dus predikanten hebben in werkelijkheid (alhoewel theoretisch) 1,2 keer zoveel leden onder hun hoede als idealiter het geval zou zijn bij geen vacatures), in 2025 zal deze verhouding voor beide trends ongeveer 1:2 zijn.

Deelconclusie aantal leden per predikantsplaats:

- g. Uit de data van het aantal leden per predikantsplaats en het aantal leden per dienstdoende predikant blijkt dat het verschil tussen een ideale situatie ten opzichte van de werkelijke situatie in gemiddeld aantal leden per predikantsplaats behoorlijk toe zal nemen tot en met 2025. Dit betekent dat de predikantstaken door steeds minder predikanten gedaan moeten worden, met andere woorden er zullen aanzienlijk meer taken door niet-predikanten gedaan moeten worden om de gemeenten te kunnen blijven dienen (pastorale zorg, catechese, etc).

3.4 Deelvraag 4

Welke veranderingen in concentratie en grootte van gemeenten hebben binnen de GKv plaatsgevonden, met name rond de vier kernsteden voor het voortgezet onderwijs?

Voor de verschuivingen in gemeentegrootte is gebruik gemaakt van de scriptie van Van den Enden (2006). Allereerst is gekeken naar de veranderingen in concentratie rond de vier kernsteden van het middelbaar onderwijs (Groningen, Zwolle, Amersfoort en Rotterdam) tussen 1975 en 2005. Vervolgens werd gekeken naar veranderingen in gemeentegrootte. Hiertoe werd eerst het percentage kleine, middelgrote en grote kerken in kaart gebracht tussen 1991 en 2005. Vervolgens werd de groei-index berekend voor deze kerken. Tenslotte werden de groei-index cijfers afgezet tegen de afstand tot de vier kernsteden.

3.4.1 Veranderingen in concentratie

Om de kerken in te kunnen delen binnen de vier kernsteden van het middelbaar onderwijs (Groningen, Zwolle, Amersfoort en Rotterdam) werden rond de vier steden cirkels getrokken op afstanden 10, 20, 30, 40, 50 tot en met (in enkele gevallen) 150 kilometer.

Voor de regio Groningen was het percentage kerkleden binnen 10 kilometer tussen 1975-2005 afgenomen met 10%, terwijl het percentage dat binnen 30 kilometer woonde met 5% is toegenomen (bijlage 5).

Voor de regio Zwolle gold een groei van 4% tot 10 kilometer afstand en een groei van 8% tot 30 kilometer.

Voor de regio Amersfoort gold dat het percentage kerkleden binnen 10 kilometer tussen 1975-2005 met 2% is afgenomen en het percentage op 30 kilometer afstand is toegenomen met 6%.

De regio Rotterdam was behoorlijk stabiel gebleven, slechts 1% groei binnen 10 kilometer en tussen 10 en 60 kilometer geen veranderingen.

Van den Enden (2006) concludeerde dat de concentratiebewegingen rond de gereformeerde middelbare scholen zich met name in de periode 1975-2005 hebben voorgedaan in de regio Zwolle, en in mindere mate in de regio Amersfoort, vooral in de periode 1975-1990. De concentratietendens die tot 1990 enigszins zichtbaar was, was na 1990 niet duidelijk vast te stellen.

In tabel 3 is een overzicht gegeven van het percentage kleine (< 400 leden), middelgrote (tussen 400-1000 leden) en grote gemeenten (> 1000 leden) rond de vier kernen Groningen, Zwolle, Amersfoort en Rotterdam (Van den Enden, 2006).

Tabel 3

Percentage kerken naar ledental van de kernen Groningen, Zwolle, Amersfoort en Rotterdam en totaal in de jaren 1991 en 2005

kern	ledental < 400		ledental 400-1000		ledental > 1000	
	1991	2005	1991	2005	1991	2005
Groningen	66	62	25	30	9	8
Zwolle	56	49	22	29	22	22
Amersfoort	68	58	23	31	9	11
Rotterdam	68	60	23	36	9	4
totaal Nederland	65	58	23	31	12	11

Van den Enden (2006) concludeerde dat in de afgelopen 15 jaar het percentage middelgrote kerken licht is gestegen en het percentage kleine kerken licht is gedaald. In Rotterdam is het percentage middelgrote kerken het meest gestegen (13%). Daar is ook het percentage grote kerken het meeste gedaald. Verder heeft Zwolle relatief minder kleine en meer grote kerken (ook al in 1991) vergeleken met de andere kernsteden.

3.4.2 Veranderingen in gemeentegrootte

Voor de veranderingen in gemeentegrootte is gebruik gemaakt van de groei-index. Een index van < 80 houdt in dat het ledental in een gemeente meer dan 20% is afgenomen. Een index van 80-120 wil zeggen dat het ledental met maximaal 20% is toe- of afgenomen. Een index van > 120 geeft aan dat het ledental met meer dan 20% is toegenomen. In tabel 4 is weergegeven hoe de verschuivingen tussen 1991 en 2005 hebben plaatsgevonden (Van den Enden, 2006).

Tabel 4

Groei-index (1991-2005) en gemiddelde index (%) en aantal gemeenten van de kernen Groningen, Zwolle, Amersfoort en Rotterdam

kern	index < 80 (%)	index 80-120 (%)	index >120 (%)	gemiddelde index (%)	Gemeenten 1991	gemeenten 2005
Groningen	21	60	19	100	78	72
Zwolle	15	46	39	115	50	48
Amersfoort	21	47	32	124	54	48
Rotterdam	13	61	26	108	54	53
totaal	18	54	28	109	236	221

De groei-index 80-120 is procentueel het meest vertegenwoordigd in alle kernsteden (variërend van 46 tot 61%). Rotterdam heeft weinig kerken met een lagere groei-index en Groningen juist weinig met een hogere groei-index.

Uit de grafieken waarin de groei-index afgezet werd tegen de afstand tot de kernsteden bleek het volgende:

Groningen: er is geen directe relatie zichtbaar tussen groei-index en afstand tot de kernstad. Wel is er sprake van concentratie op een afstand van 20-40 kilometer. Verder bleken van de zes kerken die opgeheven zijn er vijf al in 1991 klein te zijn.

Zwolle: er is geen directe relatie tussen groei-index en afstand tot de kernstad. Hier is een effect van subconcentratie op ongeveer 30-40 kilometer afstand zichtbaar. De twee opgeheven kerken waren ook in 1991 al klein.

Amersfoort: ook hier is geen directe relatie tussen groei-index en afstand tot de kernstad. Er zijn zowel kerken die relatief dichtbij het centrum liggen en dalen in ledental, als kerken die verder weg liggen en een behoorlijke groei doormaken (op 20-50 kilometer afstand). Voor de zes opgeheven kerken geldt dat drie kerken behoorlijk in ledental zijn gedaald. De andere drie zijn nauwelijks gedaald tussen 1975 en 1991.

Rotterdam: ook hier is geen directe relatie zichtbaar tussen groei-index en afstand tot de kernstad. Er vindt zowel daling plaats bij kerken die dichtbij de kern liggen als bij de verderaf gelegen kerken. Ook zijn er kerken ver van de kernstad die relatief veel groeien (40-60 kilometer afstand). Er is een kerk opgeheven die in 1991 al klein was.

Deelconclusies concentratie en grootte van gemeenten:

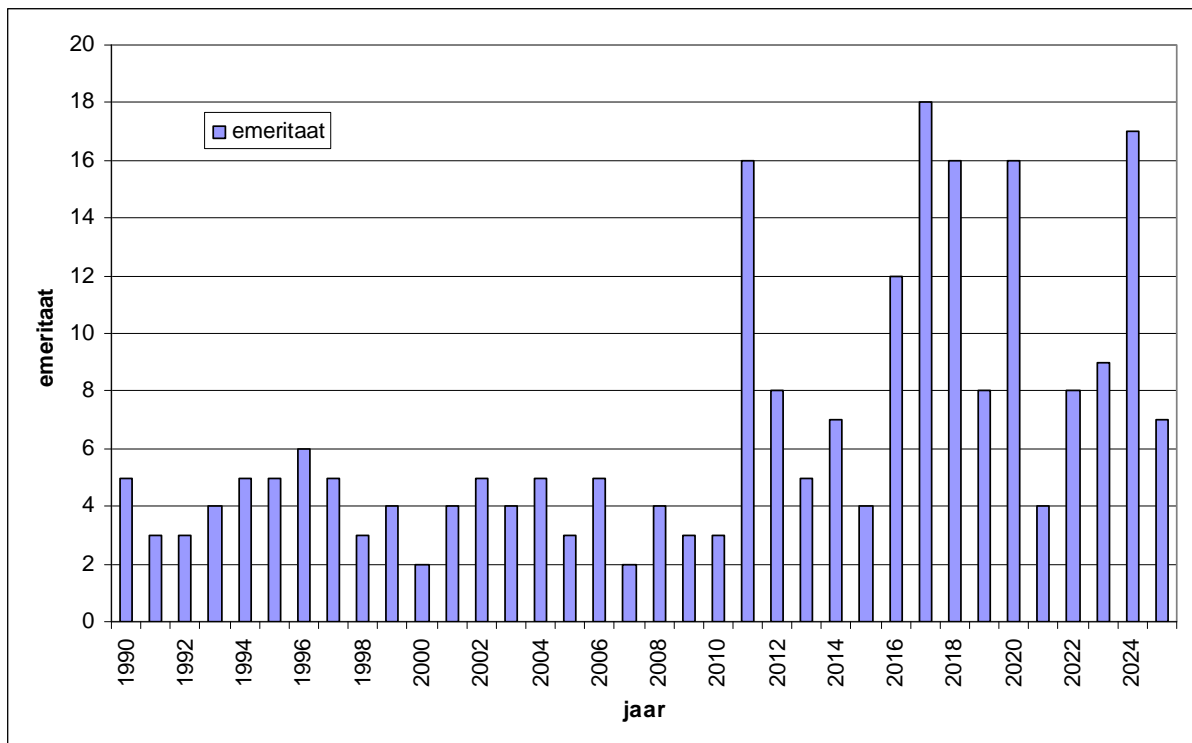
- h. Er is enige empirische ondersteuning voor een concentratiebeweging van gemeenten rond de kernen Zwolle en Amersfoort, vooral tussen 1975 en 1990. Na 1990 is deze concentratiebeweging niet meer vast te stellen (Van den Enden, 2006).
- i. Er is geen direct verband zichtbaar tussen afstand en groei/krimp van gemeenten. Dit kan te maken hebben met het gegeven dat deze groei-indexcijfers vanaf 1991-2005 berekend zijn, dus vanaf het moment dat de concentratiebeweging van gemeenten niet meer empirisch aantoonbaar waren (Van den Enden, 2006)

3.5 Deelvraag 5

Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal predikanten dat met emeritaat is gegaan/gaat tot en met 2025 binnen de GKv?

Voor gegevens omtrent het totaal aantal predikanten en het aantal dat vanaf 1990 met emeritaat is gegaan is gebruik gemaakt van de data van de VSE (Vereniging Samenwerking Emeritering). Deze data verschillen met de data uit de kerkelijke handboeken. Dit kan te maken hebben met verschillende meetcriteria (ijkdatum VSE is 31 december en Handboek 30 september). In deelvraag 3 is uitgegaan van cijfers Handboeken GKv. Hierdoor kunnen kleine verschillen optreden.

Het aantal predikanten dat vanaf 2008 met emeritaat gaat is gemeten aan de hand van de Kamper database (Te Velde, g.d.). Hierbij is geen rekening gehouden met vervroegd emeritaat, behalve van predikanten die al met vervroegd emeritaat zijn gegaan in verband met een speciale functie binnen de GKv (hoogleraren Theologische Universiteit etc.). De getallen zijn gebaseerd op de geboortedata van de predikanten. Omdat de VSE als ijkdatum 1 januari heeft, is deze voor het toekomstige emeritaat ook aangehouden. De resultaten zijn weergegeven in figuur 14.

Figuur 14. Aantal predikanten dat met emeritaat is gegaan/zal gaan tussen 1990 en 2025.

In de afgelopen 19 jaar zijn 73 predikanten met emeritaat gegaan. Dit is gemiddeld bijna vier per jaar. Hierin zijn ook predikanten met speciale functies meegenomen. Het aantal predikanten dat de komende 17 jaar (2009-2025) met emeritaat zal gaan is op basis van geboortedatum 162. Dit is gemiddeld negen predikanten per jaar.

Bij de beroepbaar stelling in deelvraag 7 is uitgegaan van een aantal studenten dat via de reguliere weg predikant wordt en een aantal studenten dat via artikel 8 afstudeert (zie 3.7). De leeftijd van deze

laatste groep is gemiddeld wat hoger. Dit kan betekenen dat van dit aantal een gedeelte al vóór 2025 met emeritaat gaat. Dit gedeelte is niet meegerekend in de cijfers van emeritaat maar betekent wel dat het gemiddeld aantal predikanten dat met emeritaat gaat groter is dan het gemiddelde van negen per jaar dat hier berekend is.

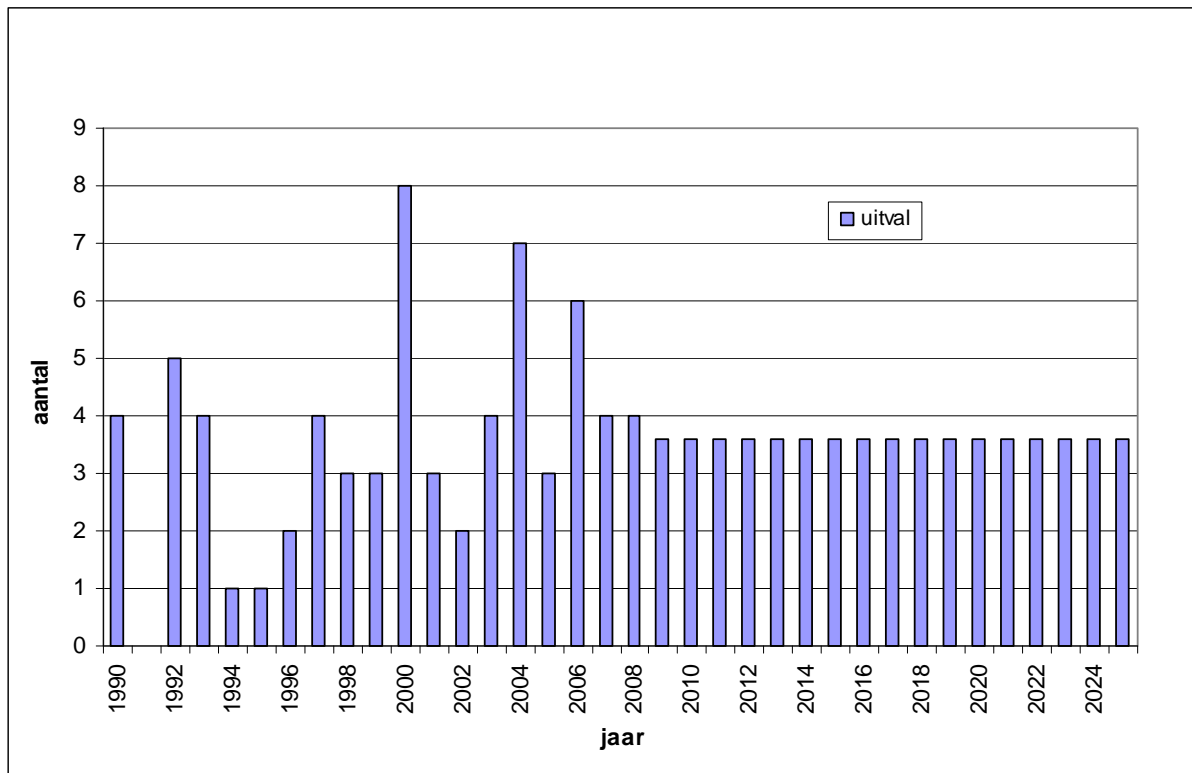
Deelconclusie emeritaat predikanten:

- j. Binnen de GKv zal in ieder geval tot en met 2025 rekening moeten worden gehouden met een aanzienlijke uitstroom van predikanten die met emeritaat gaan. Aangezien in bovengenoemde getallen nog geen predikanten zijn verwerkt met speciale functies en andere redenen van vervroegd emeritaat zal het werkelijke aantal groter zijn dan negen per jaar.

3.6 Deelvraag 6

Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal predikanten dat om andere redenen is uitgevallen/uitvalt (overlijden/ontheffing) tot en met 2014 binnen de GKv?

Uit figuur 15 blijkt dat tussen 1990 en 2008 – dus in 19 jaar - 68 predikanten zijn uitgevallen. Deze uitval komt bij de uitval wegens (vervroegd) emeritaat uit deelvraag 5. Per jaar vallen dus gemiddeld 3,6 predikanten uit. Dit gemiddelde wordt in tabel 6.2 doorberekend tot en met 2025.

Figuur 15. Uitval en verwachte uitval van predikanten tussen 1990 en 2025.

Deelconclusie uitval predikanten:

Zie deelconclusie deelvraag 7.

3.7 Deelvraag 7

Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal studenten dat zich beroepbaar heeft gesteld/stelt tot en met 2014 binnen de GKv?

De verwachting is dat tussen 2009 en 2014 ongeveer zes à zeven studenten per jaar beroepbaar zijn, ongeveer vier studenten die via de reguliere route afstuderen en ongeveer drie via artikel 8 (Te Velde, 2009). Tussen 1990 en 2008 waren per jaar gemiddeld negen studenten beroepbaar. Tussen 2009 en 2014 zal dit aantal gemiddeld 6,5 per jaar zijn, een vermindering van tussen de twee en drie studenten per jaar ten opzichte van de jaren 1990-2008 (tabel 5).

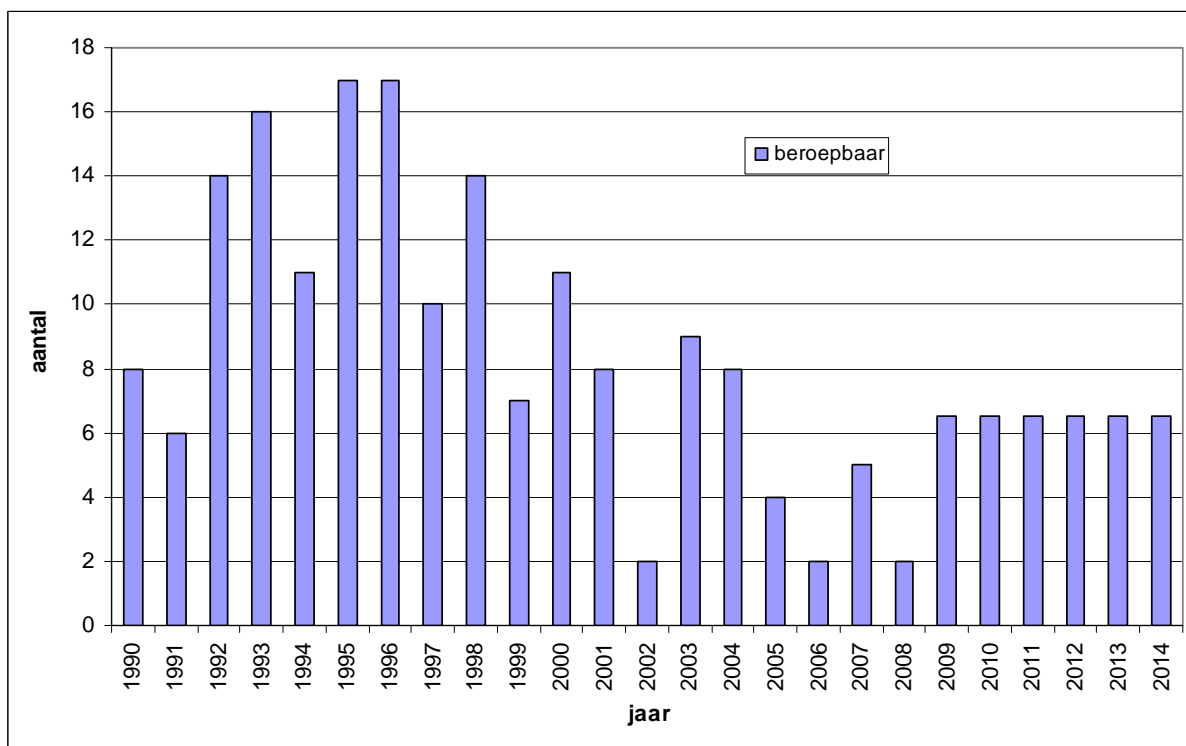
Tabel 5

Aantal predikanten dat beroepbaar was tussen 1990 en 2008 en de verwachting van beroepbaar stelling tussen 2009 en 2014

jaar	beroepbaar
1990	8
1991	6
1992	14
1993	16
1994	11
1995	17
1996	17
1997	10
1998	14
1999	7
2000	11
2001	8
2002	2
2003	9
2004	8
2005	4
2006	2
2007	5
2008	2
totaal	171 (gemiddeld 9 per jaar)

jaar	verwachte beroepbaar stelling (gemiddelde per jaar)
2009	6,5
2010	6,5
2011	6,5
2012	6,5
2013	6,5
2014	6,5

In figuur 16 is tabel 5 in grafiekvorm weergegeven.

Figuur 16. Aantal studenten dat zich beroepbaar stelde van 1990 tot en met 2008 en verwachting van 2009 tot en met 2014.

Als de uitval en de beroepbaar stelling bij elkaar opgeteld worden, betekent dit dat het aantal predikanten vanaf 2008 zal toenemen met gemiddeld drie per jaar. Er zullen gemiddeld meer dan negen predikanten uitvallen door emeritaat (deelvraag 5).

Deelconclusie uitval en beroepbaar stelling:

- k. Per saldo betekenen de cijfers uit deelvragen 5 tot en met 7 dat per jaar gemiddeld zes predikanten zullen uitvallen vanaf 2009, dus tot en met 2025 zal het aantal dienstdoende predikanten afnemen met ongeveer 102 predikanten (zie deelvraag 8 voor een compleet overzicht).

3.8 deelvraag 8

Welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal dienstdoende predikanten, aantal vacatures, totaal aantal predikantsplaatsen, aantal beroepbare predikanten, het aantal predikanten dat met emeritaat gaat en het aantal predikanten dat uitvalt tot en met 2025 binnen de GKv, rekening houdend met de verwachtingen uit deelvragen 5-7 en met de trends '71 en '92 uit deelvragen 2 en 3?

In tabel 6.1 is een totaaloverzicht gegeven van het aantal predikanten, vacatures, totaal aantal predikantsplaatsen, beroepbaar stelling, emeritaat en uitval van 1990 tot en met 2008.

Tabel 6.1

Overzicht gegevens predikanten van 1990 tot en met 2008

jaar	totaal dienstdoende predikanten*	totaal vacatures**	totaal predikantsplaatsen*	beroepbaar*	emeritaat*	uitval*
1990	249	79	328	8	5	4
1991	252	80	332	6	3	0
1992	258	80	338	14	3	5

jaar	totaal dienstdoende predikanten*	totaal vacatures**	totaal predikantsplaatsen*	beroepbaar*	emeritaat*	uitval*
1993	266	69	335	16	4	4
1994	271	63	334	11	5	1
1995	282	52	334	17	5	1
1996	291	49	340	17	6	2
1997	292	49	341	10	5	4
1998	300	43	343	14	3	3
1999	300	44	344	7	4	3
2000	301	52	353	11	2	8
2001	302	55	357	8	4	3
2002	297	63	360	2	5	2
2003	298	57	355	9	4	4
2004	296	66	362	8	5	7
2005	294	66	360	4	3	3
2006	291	69	360	2	5	6
2007	293	66	359	5	2	4
2008	288	67	355	2	4	4

*gegevens VSE

**gegevens Handboeken ten dienste van GKv

In tabel 6.2 is een totaaloverzicht gegeven van de verwachting van het aantal predikantsplaatsen, vacatures, aantal dienstdoende predikanten en emeritaat, uitgaande van trends '71, '92 en een status quo. De status quo houdt in dat uitgegaan wordt van een stabiel aantal predikantsplaatsen (dienstdoende predikanten + vacatures) vanaf 2008, namelijk 362.

Tabel 6.2

Verwachting aantal dienstdoende predikanten, totaal aantal predikanten en vacatures bij gegeven emeritaat voor status quo en trends '71 en '92 tot en met 2025

jaar	totaal dienstdoende predikanten	status quo vacatures	trend '71 vacatures	trend '92 vacatures	status quo totaal predikantsplaatsen	trend '71 totaal predikantsplaatsen	trend '92 totaal predikantsplaatsen	emeritaat*
2009	295	67	79	75	362	374	370	3
2010	295	67	83	75	362	378	370	3
2011	282	80	100	91	362	382	373	16
2012	277	85	109	98	362	386	375	8
2013	275	87	111	102	362	386	377	5
2014	271	91	118	103	362	389	374	7
2015	270	92	121	101	362	391	371	4
2016	261	101	128	109	362	389	370	12
2017	246	116	146	121	362	392	367	18
2018	233	129	160	131	362	393	364	16
2019	228	134	165	136	362	393	364	8
2020	215	147	178	148	362	393	363	16
2021	214	148	179	146	362	393	360	4
2022	209	153	183	146	362	392	355	8
2023	203	159	187	149	362	390	352	9
2024	189	173	201	161	362	390	350	17
2025	185	177	202	160	362	387	345	7

* gegevens VSE

De verwachting van het aantal beroepbare predikanten van 2008 tot en met 2014 is 6 à 7 per jaar (Te Velder, 2009; tabel 5). Dit aantal is tot en met 2014 redelijk betrouwbaar, omdat het is bepaald op grond van studenten die momenteel aan de Theologische Universiteit studeren of die op grond van artikel 8 studeren. Voor de berekening van 2015 tot en met 2025 is van ditzelfde aantal uitgegaan, maar dit is minder betrouwbaar, omdat het om een aantal gaat dat momenteel nog niet studeert, dus niet bekend is.

De verwachte uitval is afgeleid van de cijfers van de jaren 1990-2008 (zie 3.6), waarin een gemiddelde uitval van 3,6 predikanten per jaar is geconstateerd. Dit aantal is uitgangspunt voor 2009-2025.¹²

Het aantal dienstdoende predikanten is berekend door het aantal verwachte beroepbare predikanten op te tellen bij het aantal dienstdoende predikanten van het jaar ervoor verminderd met het aantal predikanten dat met emeritaat gaat en dat naar verwachting op andere wijze uitvalt. Verder worden de trends '71 en '92 voor het aantal benodigde predikanten tot en met 2025 weergegeven. Hiervoor zijn de verhoudingsgetallen gebruikt van de trends '71 en '92 voor het aantal gemeenten ten opzichte van het totaal aantal predikantsplaatsen.

Uit tabel 6.2 blijkt dat bij een status quo tot 2020 minder vacatures ontstaan dan bij de trends '71 en '92. Vanaf 2020 vindt een omslagpunt plaats ten opzichte van trend '92, want dan wordt het aantal vacatures bij een status quo groter dan bij trend '92, maar blijft kleiner dan bij trend '71.

Het totaal aantal vacatures zal in 2025 zijn opgelopen van 67 in 2008 (tabel 6.1) tot 160 bij trend '92, 177 bij een status quo en 202 bij trend '71. Dit betekent een toename in vacatures met een factor 2,4 bij trend '92, een factor 2,6 bij een status quo en een factor 3 bij trend '71, dus 2 à 3 keer zoveel vacatures als in 2008.

Deelconclusie dienstdoende predikanten en vacatures:

- I. De verhouding dienstdoende predikanten en vacatures gaat ingrijpend veranderen tot en met 2025: het aantal dienstdoende predikanten zal afnemen met bijna 40% ten opzichte van 2008. Het aantal vacatures zal in het gunstigste geval toenemen met bijna 240% (trend '92). Dit percentage zou iets minder hoog kunnen uitvallen als het gemiddelde aantal leden per gemeente groter blijft dan in figuur 9 weergegeven (waarmee het totaal aantal gemeenten en predikantsplaatsen iets zal afnemen, figuur 10 en 11), maar dan nog zal het aantal vacatures behoorlijk toenemen.

¹² Per saldo is het gemiddelde aantal beroepbare studenten (6,5) minus het aantal uitgevallen predikanten (3,6) 2,9. Dit aantal wordt afgerond op 3.

4. Conclusies

De centrale vraagstelling van onderhavig onderzoek was:

- *Welke data zijn bekend omtrent leeftijdsopbouw, ledental, aantal gemeenten en welke mogelijke trendontwikkelingen zijn hieruit af te leiden tot en met 2025 binnen de GKv?(deelvragen 1-3)*
- *Welke veranderingen in concentratie en grootte van gemeenten hebben plaatsgevonden tot en met 2005 binnen de GKv? (deelvraag 4)*
- *Welke data zijn bekend omtrent aantal dienstdoende predikanten, vacatures, beroepbare predikanten en emeritaat en wat zijn de verwachtingen hieromtrent tot en met 2025 binnen de GKv? (deelvragen 5-8)*

Deelvraag 1:

wat zijn de data en mogelijke trendontwikkelingen omtrent de leeftijdsopbouw tot en met 2025 binnen de GKv?

Deelconclusies deelvraag 1, leeftijdsopbouw:

- a. Er is binnen de GKv sprake van een toename in aandeel belijdende leden ten opzichte van doopleden. Elders is beschreven dat er binnen andere kerken een dubbel proces van 'ontgroening' heeft plaatsgevonden (Becker & De Hart, 2006). Becker & De Hart noemen als oorzaken relatief minder geboortes en een relatief groter aantal onttrekkingen onder jongeren (dan onder ouderen). Ook binnen de GKv blijken deze ontwikkelingen plaats te hebben gevonden: er is sprake van een afnemend percentage gedoopte leden (figuur 3). Daarnaast blijkt het aandeel doopleden dat zich onttrekt vanaf 1971 het aandeel doopleden dat toetreedt te overtreffen, terwijl dit effect bij belijdende leden pas later optreedt. Dit verklaart waarom het aandeel doopleden vanaf 1970-1975 reeds afneemt ten opzichte van het aandeel belijdende leden.

Binnen de GKv zal rekening gehouden moeten worden met een behoorlijke toename van 65-plussers en een afname van doopleden. Dit betekent een andere samenstelling van de gemeente, zeker vergeleken met 1965: was de verhouding van doopleden-belijdende leden in 1965-1970 nog ongeveer 1 op 1, deze wordt in 2025 3 op 7.

Deelvraag 2:

wat zijn de data en mogelijke voortschrijdende trendontwikkelingen omtrent het bruto en netto verloop tot en met 2025 en wat betekent dit voor het aantal leden binnen de GKv?

Deelconclusies deelvraag 2, bruto en netto verloop:

- b. Uit de voortschrijdende trendontwikkelingen van het bruto verloop blijkt dat de komende jaren het percentage bruto verloop zal blijven toenemen. Dit betekent dat steeds meer belijdende leden en doopleden zich gaan onttrekken en dat dit aantal groter is ten opzichte van het aantal dat toetreedt. Dit percentage onttrekkingen wordt de laatste 20 jaar ook niet meer gecompenseerd door het percentage toelatingen van belijdende leden (figuur 5) en is voor doopleden reeds vanaf 1971 groter geweest dan het aantal toelatingen. Verder vindt deze toename in onttrekkingen vanaf ongeveer 1995 in versneld tempo plaats.
- c. Ook de voortschrijdende trendontwikkelingen van het netto verloop (figuur 7) laten voor de komende jaren een toenemend netto verloop zien. Dit betekent dat naast een toenemend percentage onttrekkingen (zie b) demografische factoren een rol spelen: de verhouding gedoopte en overleden leden verandert: een kleiner wordend percentage gedoopte leden per jaar ten opzichte van een stabiel percentage sterfgevallen. Hierdoor neemt het percentage overleden leden relatief toe ten opzichte van het percentage gedoopte leden.

Sinds 1971 is er al sprake van verloop van het aantal leden: de toename in aantal leden gaat steeds minder snel en de toename van vertrekkende leden gaat steeds sneller. Dit resulteert in 2004 in een omslagpunt: vanaf dit jaar neemt het totale ledental af.

Deelconclusie deelvraag 2, ledental GKv:

- d. Uit figuur 8 blijkt dat de trends '71 en '92 in 2025 zullen leiden tot een daling in ledental. Als de ontwikkeling zich binnen deze trends beweegt, zal het ledental in 2025 liggen tussen ongeveer 98.000 (trend '92) en 108.000 (trend '71). Hiermee komt het ledental bij trend '92 op het niveau van 1978-1979 en bij trend '71 op het niveau van 1984-1985. In beide gevallen wordt voor de komende 17 jaren een aanzienlijke terugloop binnen de GKv verwacht, namelijk een terugloop van 14% tot 21% in ledental.

Deelvraag 3:

wat zijn de data en mogelijke voortschrijdende trendontwikkelingen omtrent het aantal gemeenten, predikantsplaatsen en gemiddeld aantal leden per predikant tot en met 2025 binnen de GKv?

Deelconclusie deelvraag 3, aantal gemeenten en aantal predikantsplaatsen:

- e. De verwachting tot en met 2025 is dat het aantal gemeenten theoretisch gezien in eerste instantie iets zal toenemen en in 2025 voor beide trends zal zijn afgenomen ten opzichte van 2008.^{13 14}
- f. Het aantal predikantsplaatsen zal theoretisch gezien, evenals het aantal gemeenten, in eerste instantie gaan toenemen (figuur 11).¹⁵ In 2025 zal het aantal predikantsplaatsen bij trend '71 iets toenemen en bij trend '92 iets afnemen ten opzichte van 2008. N.B. voor zowel het aantal gemeenten als het aantal predikantsplaatsen geldt dat een daling in ledental niet evenredig een daling in gemeenten en predikantsplaatsen tot gevolg heeft. Stel dat het ledental landelijk daalt met 500. Dan betekent dit per gemeente gemiddeld een daling van 1 à 2 leden. Dit zal pas op de langere duur een vermindering van aantal gemeenten (en van predikantsplaatsen) tot gevolg hebben.

In deelvraag 8 worden de gevolgen van deze trendontwikkelingen voor het aantal verwachte predikantsplaatsen/vacatures gegeven.

Deelconclusie deelvraag 3, aantal leden per predikantsplaats:

- g. Uit de data van het aantal leden per predikantsplaats en het aantal leden per dienstdoende predikant blijkt dat het verschil tussen een ideale situatie ten opzichte van de werkelijke situatie in gemiddeld aantal leden per predikantsplaats behoorlijk toe zal nemen tot en met 2025. Dit betekent dat de predikantstaken door steeds minder predikanten gedaan moet worden, met andere woorden er zullen aanzienlijk meer taken door niet-predikanten gedaan moeten worden om de gemeenten te kunnen blijven dienen (pastorale zorg, catechese, etc).

Deelvraag 4:

Welke veranderingen in concentratie en grootte van gemeenten hebben binnen de GKv plaatsgevonden, met name rond de vier kernsteden voor het voortgezet onderwijs?

Deelconclusies deelvraag 4, concentratie en grootte van gemeenten:

- h. Er is enige empirische ondersteuning voor een concentratiebeweging van gemeenten rond de kernen Zwolle en Amersfoort, vooral tussen 1975 en 1990. Na 1990 is deze concentratiebeweging niet meer vast te stellen (Van den Enden, 2006).
- i. Er is geen direct verband zichtbaar tussen afstand en groei/krimp van gemeenten. Dit kan te maken hebben met het gegeven dat deze groei-indexcijfers vanaf 1991-2005 berekend zijn, dus vanaf het moment dat de concentratiebeweging van gemeenten niet meer empirisch aantoonbaar waren (Van den Enden, 2006).

Aangezien er geen direct verband is aangetoond tussen afstand en groei/krimp van gemeenten, zijn er geen betrouwbare voorspellingen te doen omtrent veranderingen in concentratie en grootte van gemeenten voor de komende jaren die direct met trek naar de vier kernsteden te maken hebben.

¹³ Theoretisch omdat het niet waarschijnlijk is dat er (veel) nieuwe gemeenten gesticht worden als het ledental daalt (met uitzondering van de stichting van missionaire gemeenten in Nederland).

¹⁴ Bij de trendberekening is geen rekening gehouden met opheffingen van kleine gemeenten.

¹⁵ Theoretisch, omdat het niet waarschijnlijk is dat er predikantsplaatsen bijkomen als het aantal gemeenteleden afneemt (met uitzondering van predikanten die worden beroepen voor missionaire gemeenten in Nederland).

Deelvraag 5:

welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal predikanten dat met emeritaat is gegaan/gaat tot en met 2025 binnen de GKv?

Deelconclusie deelvraag 5, emeritaat predikanten:

- j. Binnen de GKv zal in ieder geval tot en met 2025 rekening moeten worden gehouden met een aanzienlijke uitstroom van predikanten die met emeritaat gaan. Aangezien in bovengenoemde getallen nog geen predikanten zijn verwerkt met speciale functies en andere redenen van vervroegd emeritaat zal het werkelijke aantal groter zijn dan negen per jaar.

Deelvraag 6:

welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal predikanten dat om andere redenen is uitgevallen/uitvalt (overlijden/ontheffing) tot en met 2025 binnen de GKv?

Deelvraag 7:

welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal studenten dat zich beroepbaar heeft gesteld/stelt tot en met 2014 binnen de GKv?

Deelconclusie deelvragen 6 en 7, uitval en beroepbaar stelling (en emeritaat) predikanten:

- k. Per saldo betekenen de cijfers uit deelvragen 5 tot en met 7 dat per jaar gemiddeld zes predikanten zullen uitvallen vanaf 2009, dus tot en met 2025 zal het aantal dienstdoende predikanten afnemen met ongeveer 102 predikanten (zie deelvraag 8 voor een compleet overzicht).

Deelvraag 8:

welke data en verwachtingen zijn er omtrent het aantal dienstdoende predikanten, aantal vacatures, totaal aantal predikantsplaatsen, aantal beroepbare predikanten, het aantal predikanten dat met emeritaat gaat en het aantal predikanten dat uitvalt tot en met 2025 binnen de GKv, rekening houdend met de verwachtingen uit deelvragen 5-7 en met de trendontwikkelingen uit deelvraag 3?

Deelconclusie deelvraag 8, dienstdoende predikanten en vacatures:

- l. De verhouding dienstdoende predikanten en vacatures gaat ingrijpend veranderen tot en met 2025: het aantal dienstdoende predikanten zal afnemen met bijna 40% ten opzichte van 2008. Het aantal vacatures zal in het gunstigste geval toenemen met bijna 240% (trend '92). Dit percentage zou iets minder hoog kunnen uitvallen als het gemiddelde aantal leden per gemeente groter blijft dan in figuur 9 weergegeven (waarmee het totaal aantal gemeenten en predikantsplaatsen iets zal afnemen, figuur 10 en 11), maar dan nog zal het aantal vacatures behoorlijk toenemen.

Dit betekent dat er flinke tekorten zullen ontstaan, zelfs bij een afname in ledental, in de bearbeiding van gemeenteleden door predikanten.

Eindconclusie:

- I De vergrijzing en ontgroening zullen sterk toenemen. Dit zal consequenties hebben voor:
 - de leeftijdsopbouw binnen gemeenten. We worden 'oudere' kerken.
 - het aantal predikanten en het aantal gemeenteleden per predikant. De data tot en met 2008 geven aan dat het aantal gemeenteleden per predikant langzaam minder werd. De verwachtingen vanaf 2009 zijn dat het aantal dienstdoende predikanten meer zal afnemen dan het aantal gemeenteleden, waardoor het aantal gemeenteleden per dienstdoende predikant theoretisch zal vermeerderen: in theorie heeft predikant te maken met een verdubbeling van pastoranten.
- II Er is sprake van leegloop en vertrek, ook naar 'geen kerk' en de druk op predikanten is nu al hoog. Het gevolg is dat de vraag rijpender wordt, namelijk hoe een goede theologische professionele bearbeiding te organiseren is die ook nog antwoord kan geven op de feitelijke kerkverlating.

De 'bearbeiding' van de gemeente door professionals zal hierom een groot aandachtspunt moeten zijn voor de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt.

5. Discussie

De trends '71 en '92 geven marges aan waarbinnen de ontwikkelingen GKv plaatsvinden. Deze marges zijn op basis van argumenten (zie 2. methoden en 3. resultaten) gekozen. Het voordeel van de transparante manier van trendberekeningen die gebruikt zijn is dat anderen deze trendberekeningen kunnen controleren. Een nadeel is dat er geen rekening wordt gehouden met factoren die invloed hebben op bijvoorbeeld het aantal vacatures of het aantal gemeenteleden.

Zo is in het onderzoek van Van den Enden (2006) geen rekening gehouden met andere effecten die tot groei/krimp kunnen hebben geleid, zoals woningbouw en werkgelegenheidssituatie. Dit kan mede het beeld bepalen dat vooral Amersfoort en Zwolle gemeenten zijn die veel leden uit de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt hebben aangetrokken: het zijn qua woningbouw groeisteden. Deze groei is momenteel nog steeds gaande.

Een opmerking van meer principiële aard is dat de toekomst per definitie open is en ontwikkelingen altijd anders gaan dan prognoses kunnen voorzien. De kerk is een dynamische instelling en het kerkelijk leven is boven alles primair een geestelijk gebeuren.

Wat dit onderzoek betreft, zou aanvulling met kwalitatief onderzoek waardevol zijn. Het zou van belang zijn achter de cijfers te kijken en beter in beeld te brengen wat gemeenteleden precies beweegt. Een kwalitatief onderzoek dat zich richt op de volgende onderwerpen is een waardevolle aanvulling op dit kwantitatieve onderzoek:

- behoeften van gemeenteleden in bearbeiding;
- motieven voor een toenemend percentage onttrekkingen onder doopleden en belijdende leden.

In elk geval is duidelijk dat de toenemende vergrijzing binnen de GKv gevolgen heeft voor de bearbeiding van gemeenteleden. Een onderzoek dat het CvSv deed in de classis Groningen liet enkele conclusies toe met betrekking tot de specifieke behoeften van oudere gemeenteleden en de vereisten die dit stelt aan pastoraat en diaconaat.

Naast aandacht voor dit vergrijzende segment is er aandacht nodig voor het jongere segment en voor het toenemende netto percentage toelatingen/onttrekkingen van doopleden en belijdende leden.

In de eerste plaats is het zo dat het aantal doopleden afneemt door een teruglopend aantal geboorten. Hiermee lopen de GKv in de pas met een teruglopend geboortecijfer van de Nederlandse bevolking als geheel.

In de tweede plaats valt op dat een relatief groot percentage doopleden zich onttrekt. Vanaf 1971 - dus bijna 40 jaar - is dat reeds groter dan het percentage toelatingen!

In de derde plaats is het zo dat het percentage onttrekkingen van zowel doopleden als belijdende leden vanaf 2001 relatief gezien steeds groter wordt in vergelijking met het aantal toelatingen. Bij omzetten van deze trend in prognoses wordt duidelijk dat die sterkere stijging directe consequenties heeft voor het ledental van de GKv. De GKv zullen in ledental gaan dalen naar een niveau van ca. 100.000 leden in 2025.

Het is aan de opdrachtgevers van dit onderzoek hier verder conclusies aan te verbinden voor het beleid dat zij willen voeren. Maar het lijkt duidelijk dat deze cijfers een serieuze boodschap vormen voor hen die leiding geven aan de GKv.

Dankwoord

Op deze plaats wil ik een aantal personen bedanken die het mogelijk hebben gemaakt dit onderzoeksrapport te maken. Dit betreft de volgende personen:

- Harm Sleurink voor het advies bij het maken van berekeningen in trendontwikkelingen;
- Wim Leunis van het CBS voor zijn waardevolle adviezen met betrekking tot de trendontwikkelingen en de CBS gegevens;
- Joukje Faber voor alle hulp tussendoor en voor het verzorgen van de lay-out van dit onderzoek;
- familie P. van den Enden uit Amersfoort voor het uitlenen van alle Handboeken ten dienste van de GKv vanaf 1971;
- de heer Bram Veeffkind van de VSE voor het leveren van data van predikanten;
- Prof. Dr. M. te Velde voor het beschikbaar stellen van de Kamper databestanden.

Jeannette Slendebroek-Meints

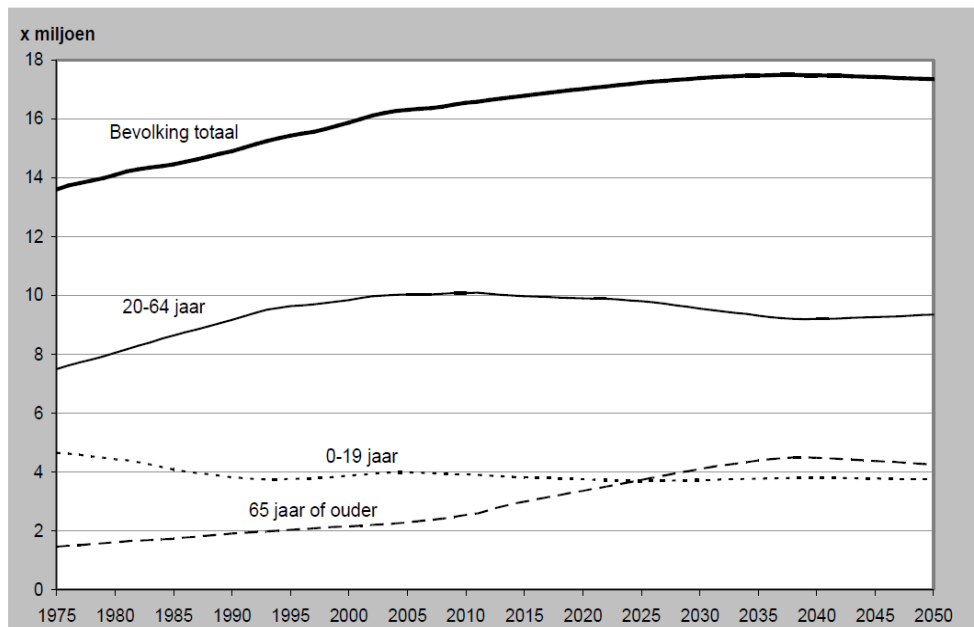
Literatuur

- Becker, J., & Hart, J. de (2006). *Godsdienstige veranderingen in Nederland: Verschuivingen in de binding met de kerken en de christelijke traditie*. Den Haag: SCP.
- Centraal bureau voor de statistiek (2008, December 18). *Bevolking groeit tot 17,5 miljoen in 2038*. www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2008/2008-085-pb1.htm.
- Dienst en recht (2008). *Rapport deputaten dienst en recht*. URL http://www.GKv.nl/data/styleit/files/Rapport_Zwolle_2008_D&R.pdf.
- Enden, A. van den (2006). *De vanzelfsprekendheid voorbij: Gereformeerde scholen, concentratie, keuzes, kansen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Garssen, J. (2002). *Demografie van de jeugd*. URL www.cbs.nl/NR/rdonlyres/BE4FF9A3_DA14-4253-AB63-0E3EC9CD70CD/0/2003k1b15p011art.pdf.
- Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv)(2008, Oktober 1). *Synodebesluiten week 36: besluit 3*. URL <http://www.GKv.nl>.
- Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv)(2008, Oktober 1). *Synodebesluiten week 36: besluit 5*. URL <http://www.GKv.nl>.
- Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv)(2008, Oktober 1). *Landelijk platform voor kerkelijk werkers (LPKW)*. URL <http://www.GKv.nl>.
- Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv)(2009, April 22). *Synodebesluiten, hoofdstuk 15- financiën en beheer*. URL <http://www.GKv.nl>.
- Kamphuis, J. (red)(1972). *Handboek ten dienste van de Gereformeerde kerken in Nederland*. Goes: Oosterbaan & le Cointre n.v.
- Kamphuis, J. (red)(1973-1979). *Handboek ten dienste van de Gereformeerde kerken in Nederland*. Goes: Oosterbaan & le Cointre b.v.
- Kuiper, J. H. (red)(2002-2009). *Handboek van de Gereformeerde kerken in Nederland*. Bedum: Print Media b.v.
- Protestantse Kerk Nederland (PKN)(2009, mei 11). *Advies aan generale synode: laat gemeenten meer samenwerken bij organiseren professionele ondersteuning*. URL <http://www.pkn.nl/default.asp?rIntNavMotherNavId=604&inc=news&rIntId=2322>.
- Schelling, P. (red)(2000-2001). *Handboek van de Gereformeerde kerken in Nederland*. Bedum: Print Media b.v.
- Velde, M. te (2009). *Administratie*. Kampen: Theologische Universiteit (GKv).
- Velde, M. te (g.d.). *Kamper database*. Kampen: Theologische Universiteit (GKv).
- Vries, W.G. de (red)(1980-1999). *Handboek ten dienste van de Gereformeerde kerken in Nederland*. Goes: Oosterbaan & le Cointre b.v.
- Veen, G. van der (2008). *Cijfers & Feiten: financiën van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt in de jaren 2000-2006*. Wezep: Bredewold Grafisch Bedrijf.

Bijlagen

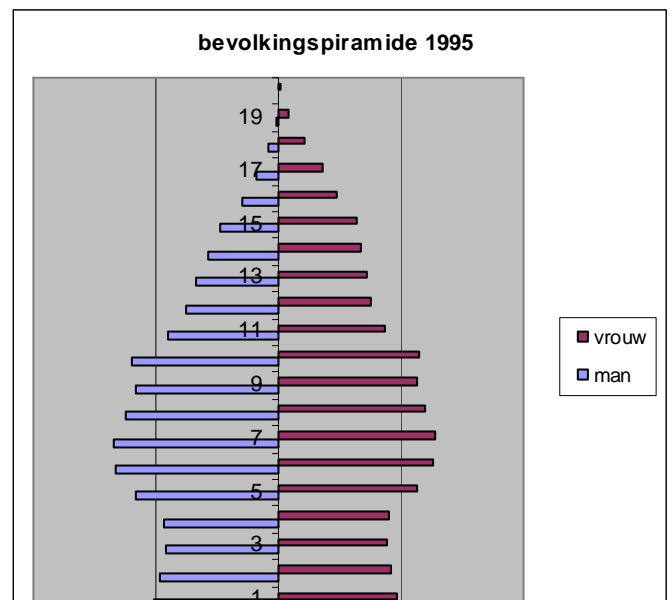
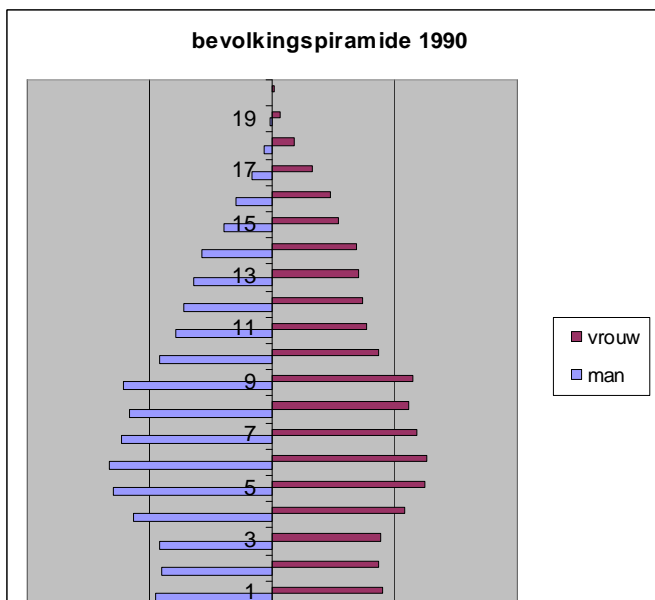
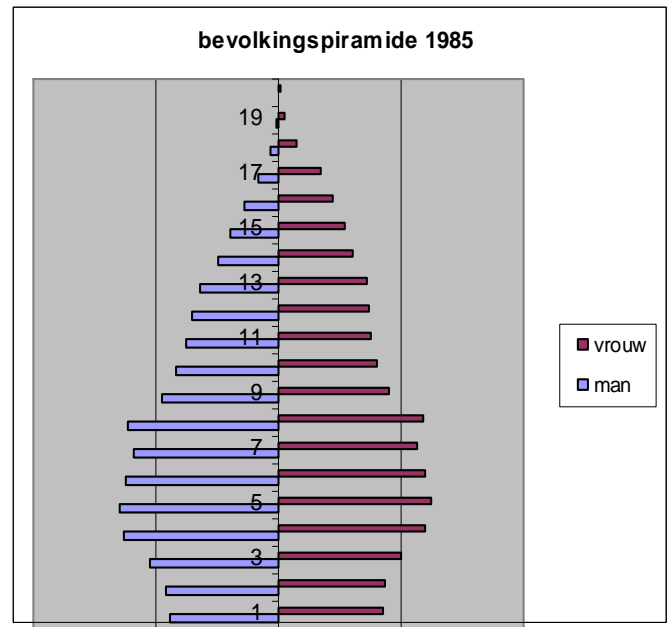
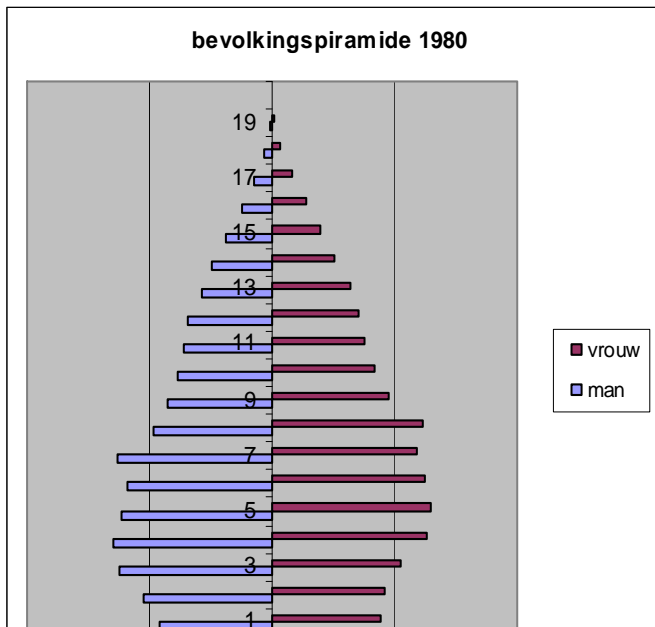
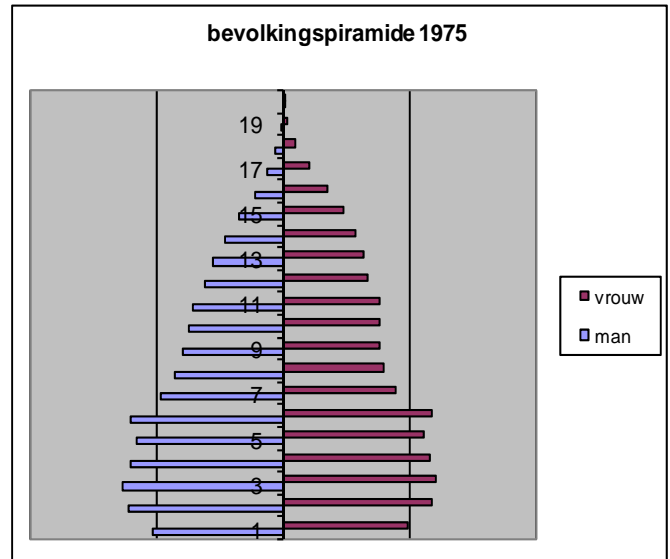
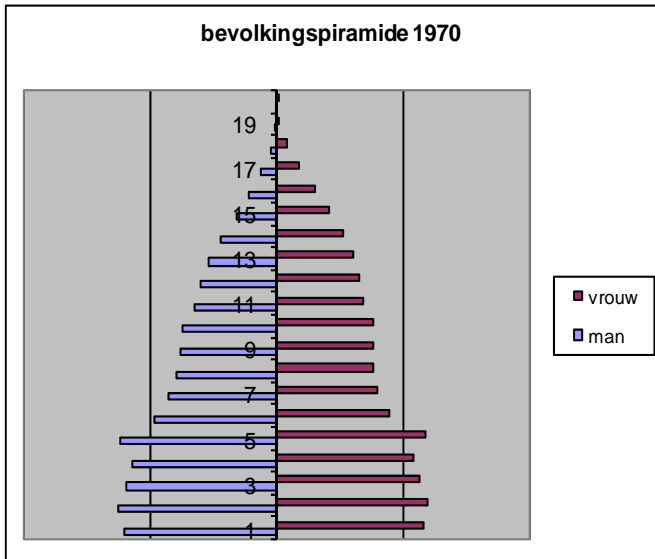
BIJLAGE 1¹⁶

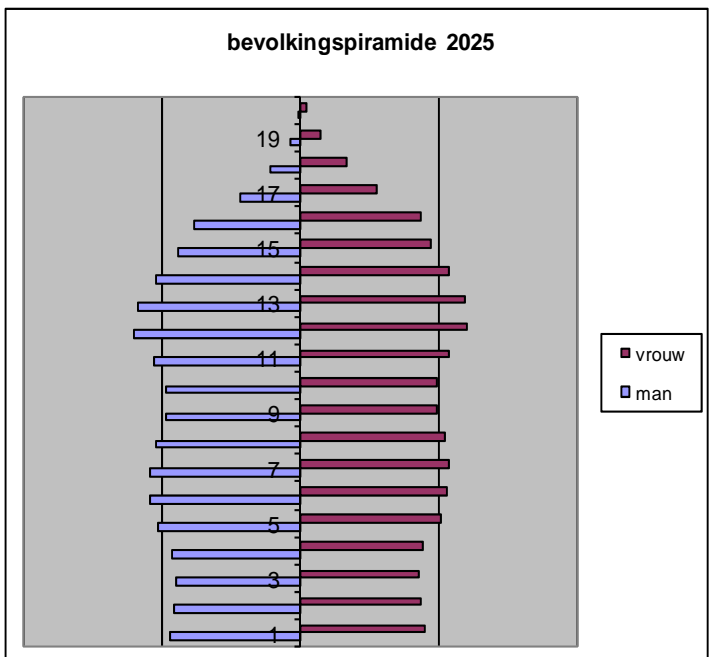
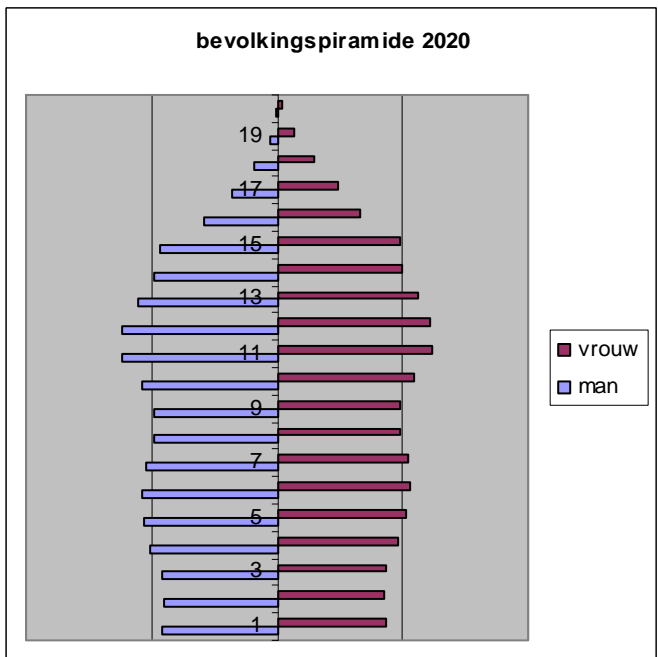
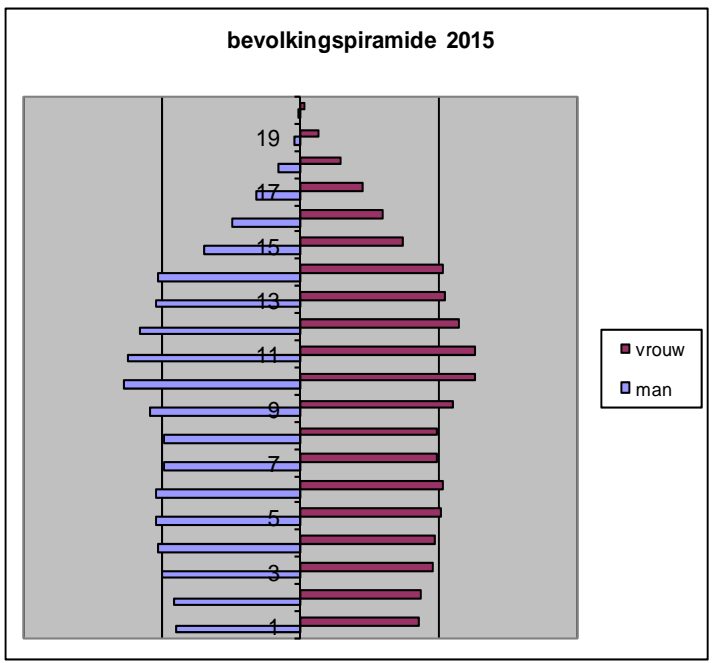
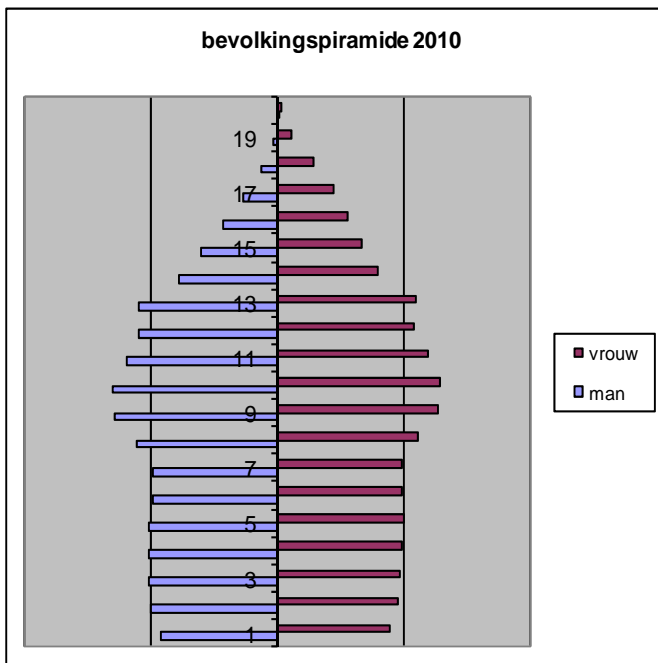
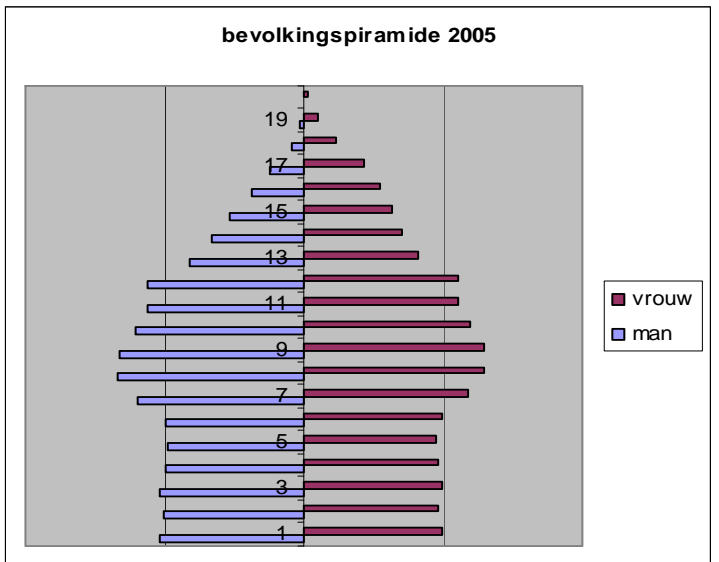
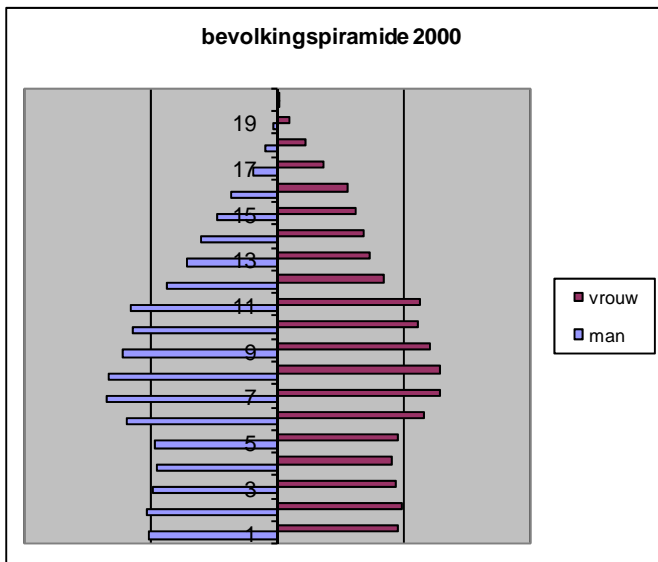
Bevolking naar leeftijdsgroep, 1975-2050

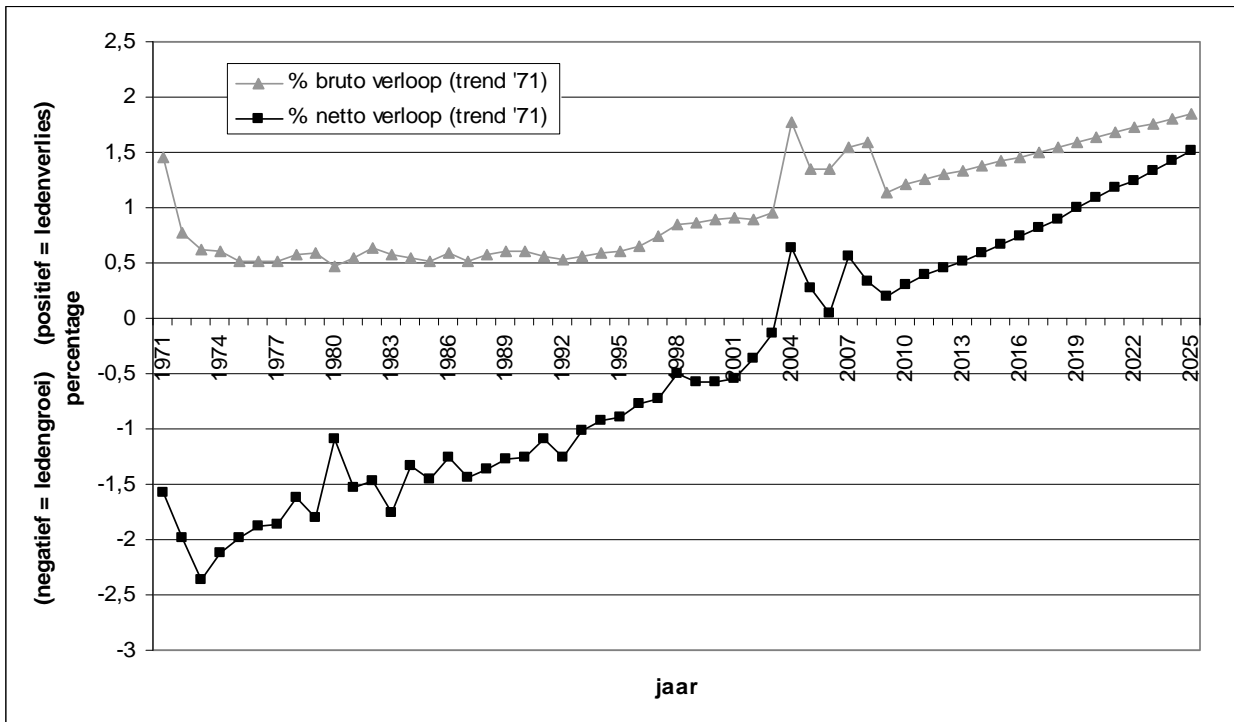
¹⁶ Bron CBS

BIJLAGE 2

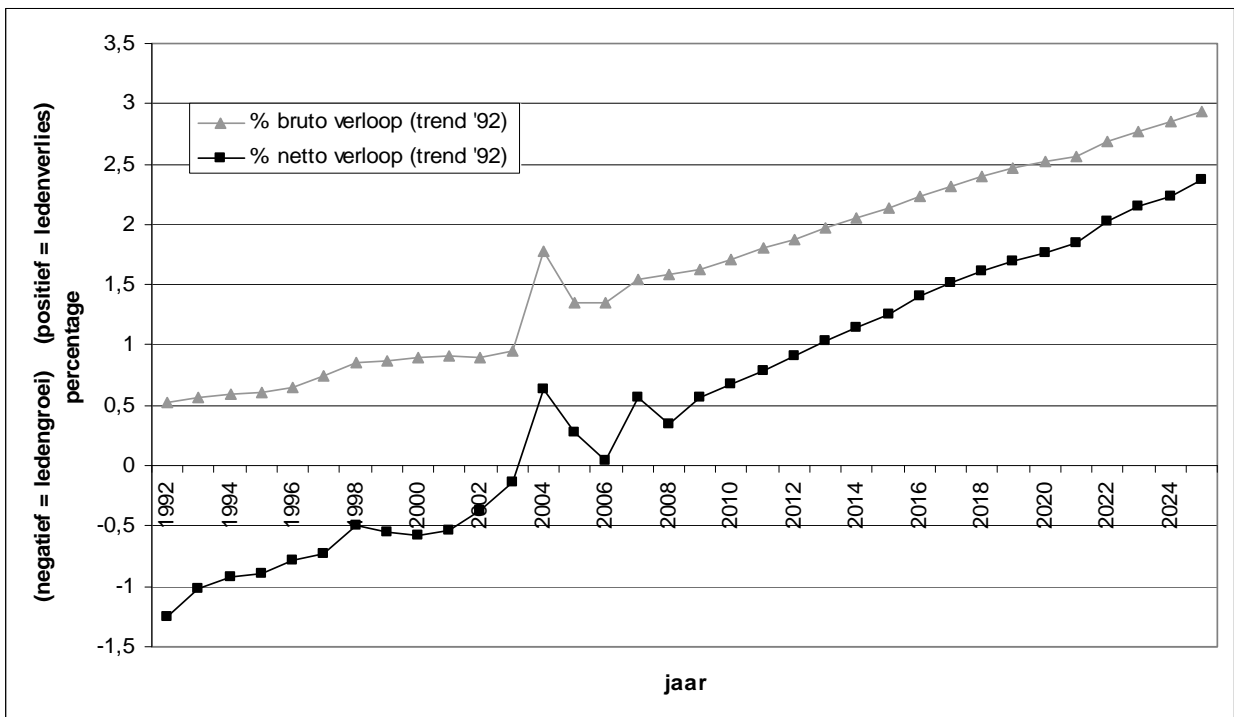

BIJLAGE 3

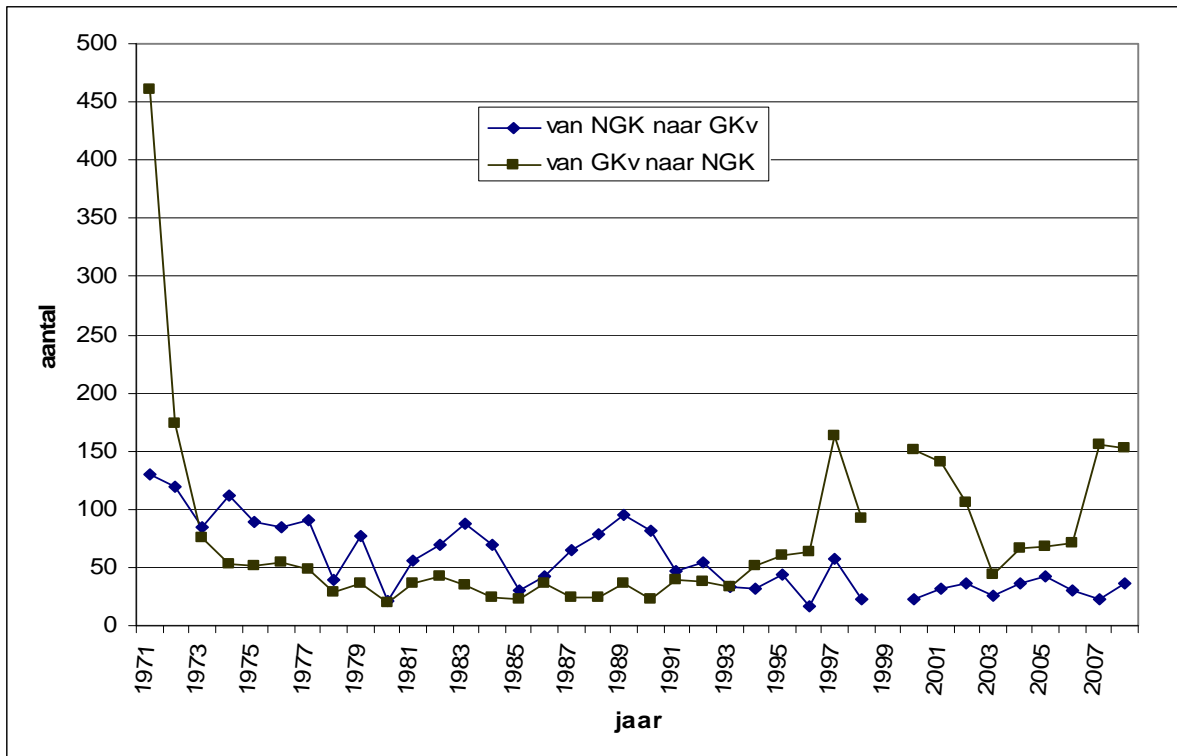
Figuur A1. Trend '71 bruto en netto verloop (%) tot en met 2025 binnen de GKv.

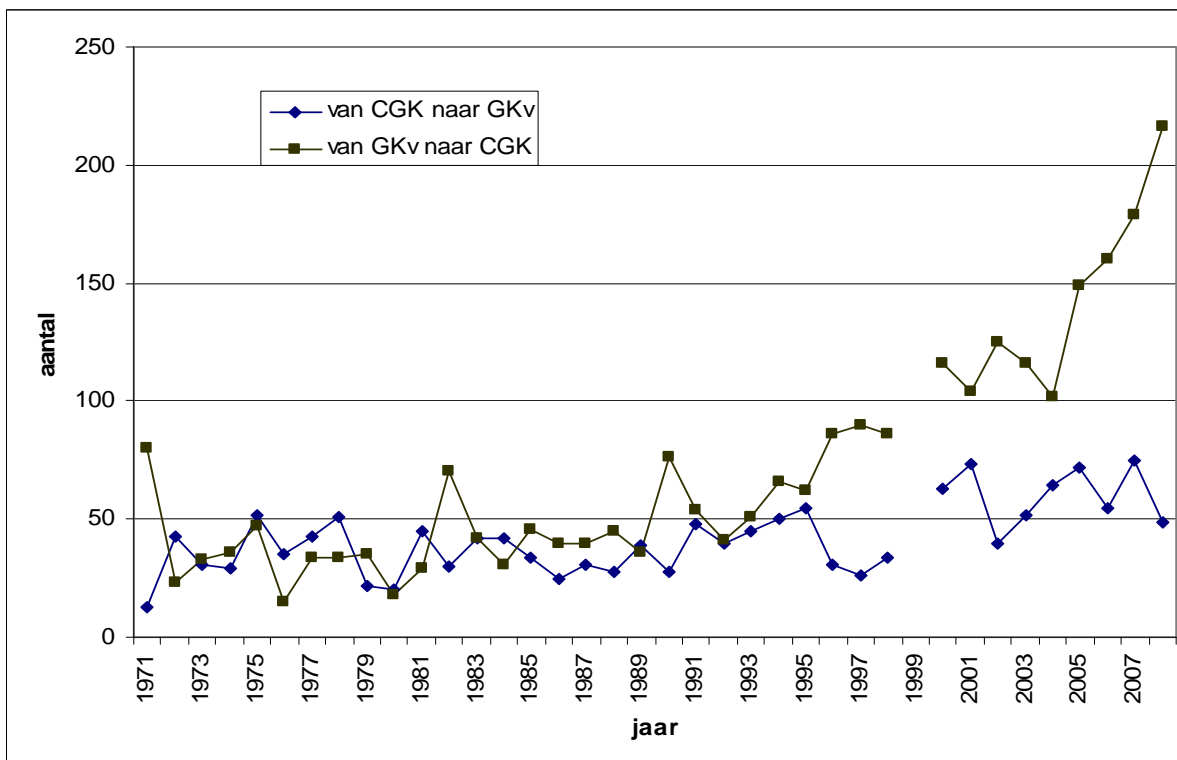
Figuur A2. Trend '92 bruto en netto verloop (%) tot en met 2025 binnen de GKv.

BIJLAGE 4

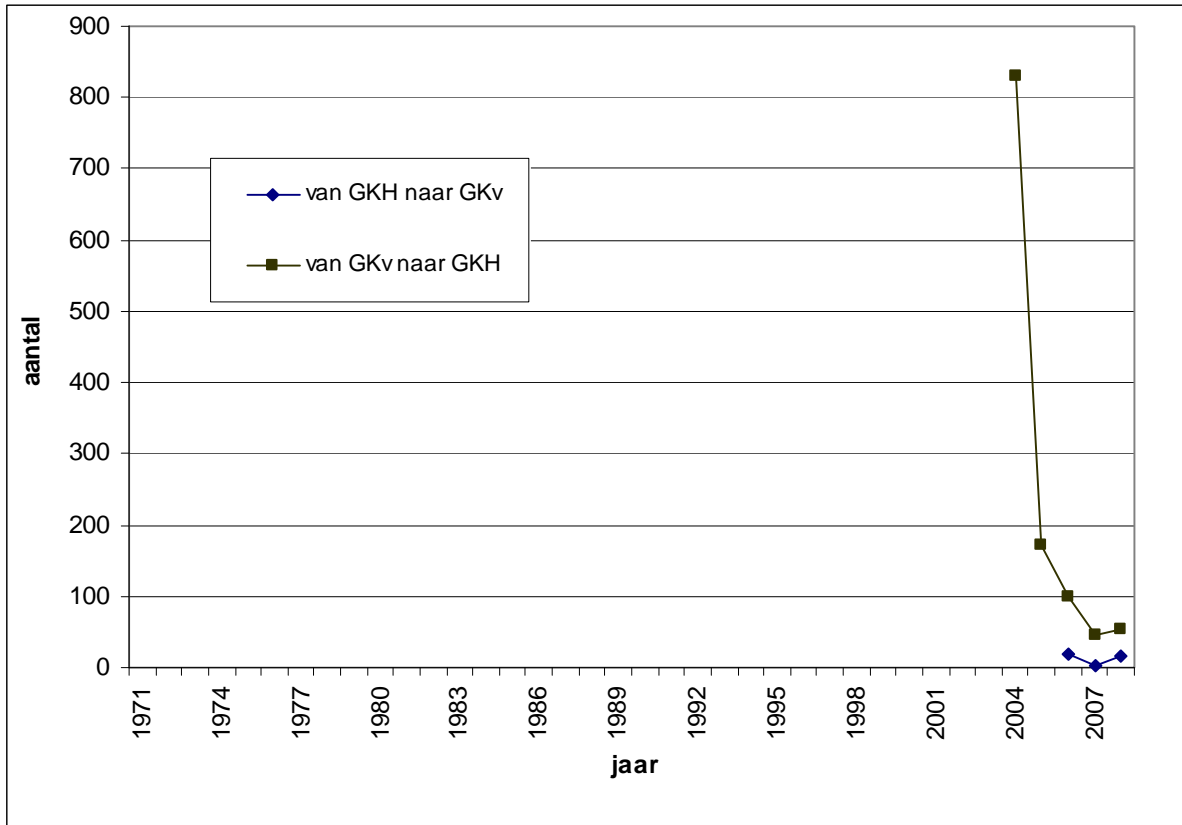
Aantal toegelaten en aantal onttrokken leden Gereformeerde Kerken vrijgemaakt per denominatie

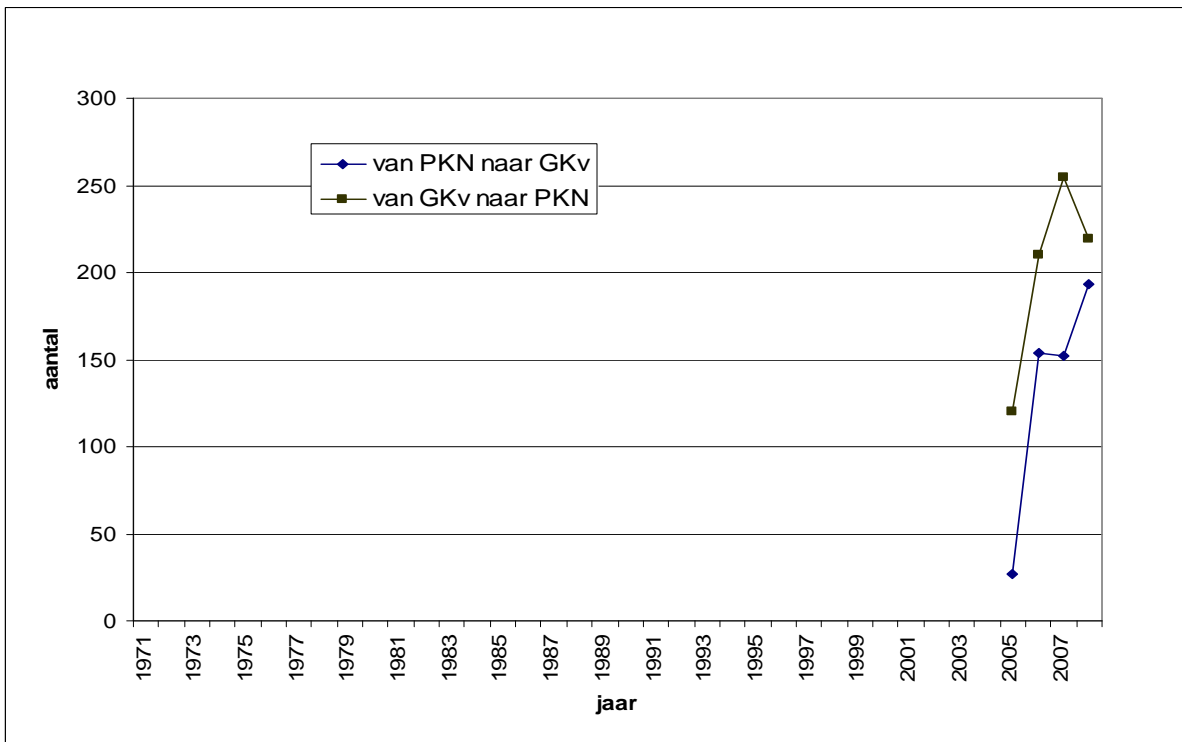
Figuur B1. Aantal leden van NGK naar GKv en van GKv naar NGK 1971-2008.

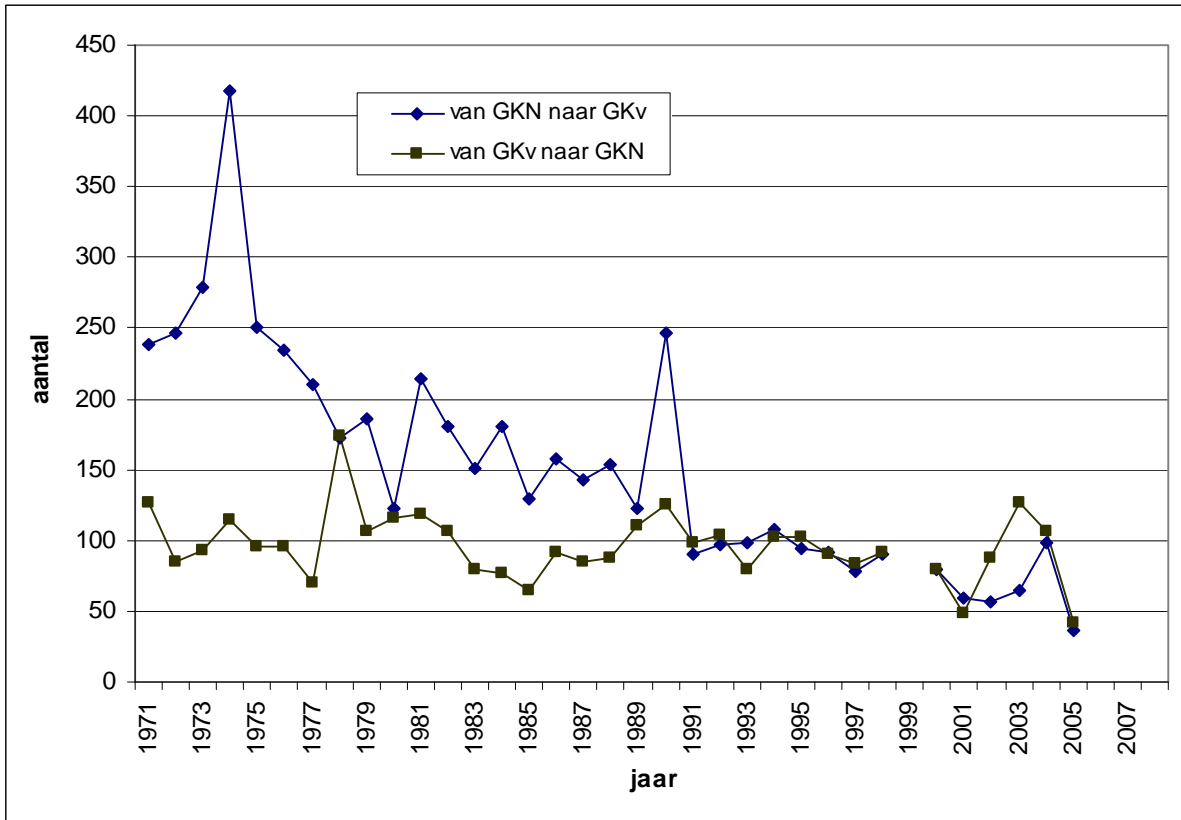
Figuur B2. Aantal leden van CGK naar GKv en van GKv naar CGK 1971-2008.

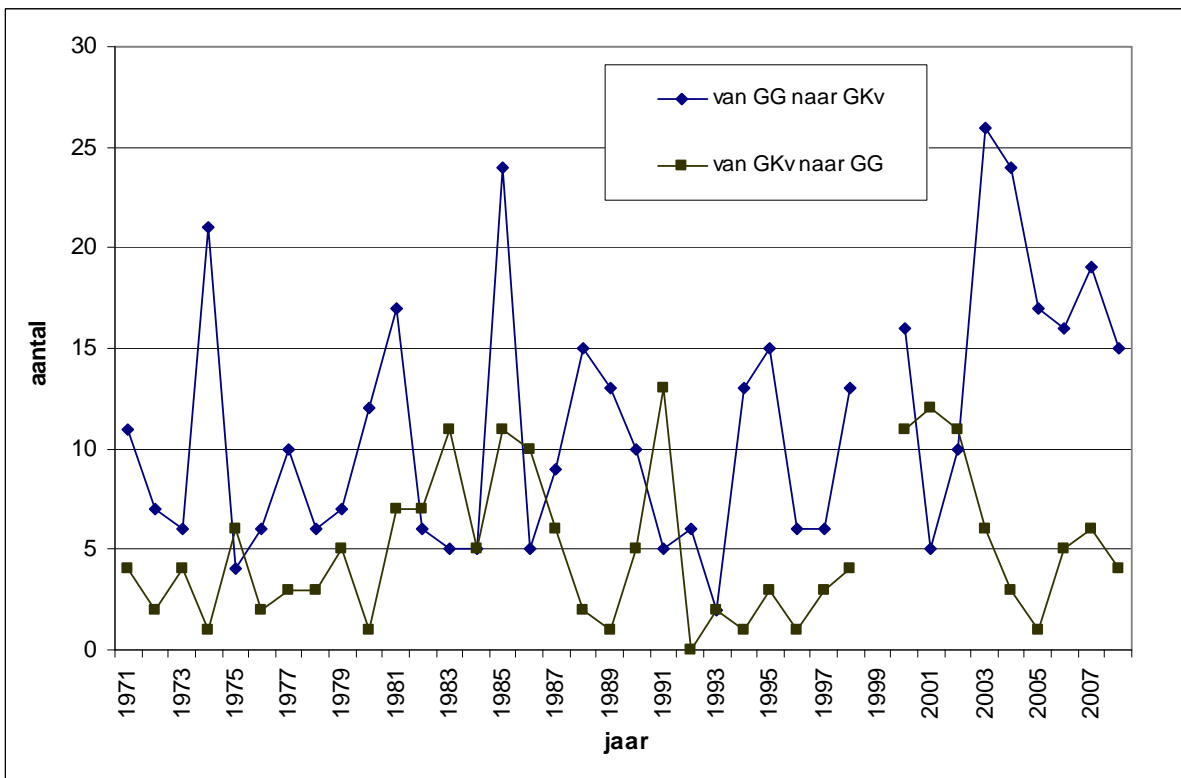
Figuur B3. Aantal leden van GKH naar GKv en van GKv naar GKH 2004-2008.

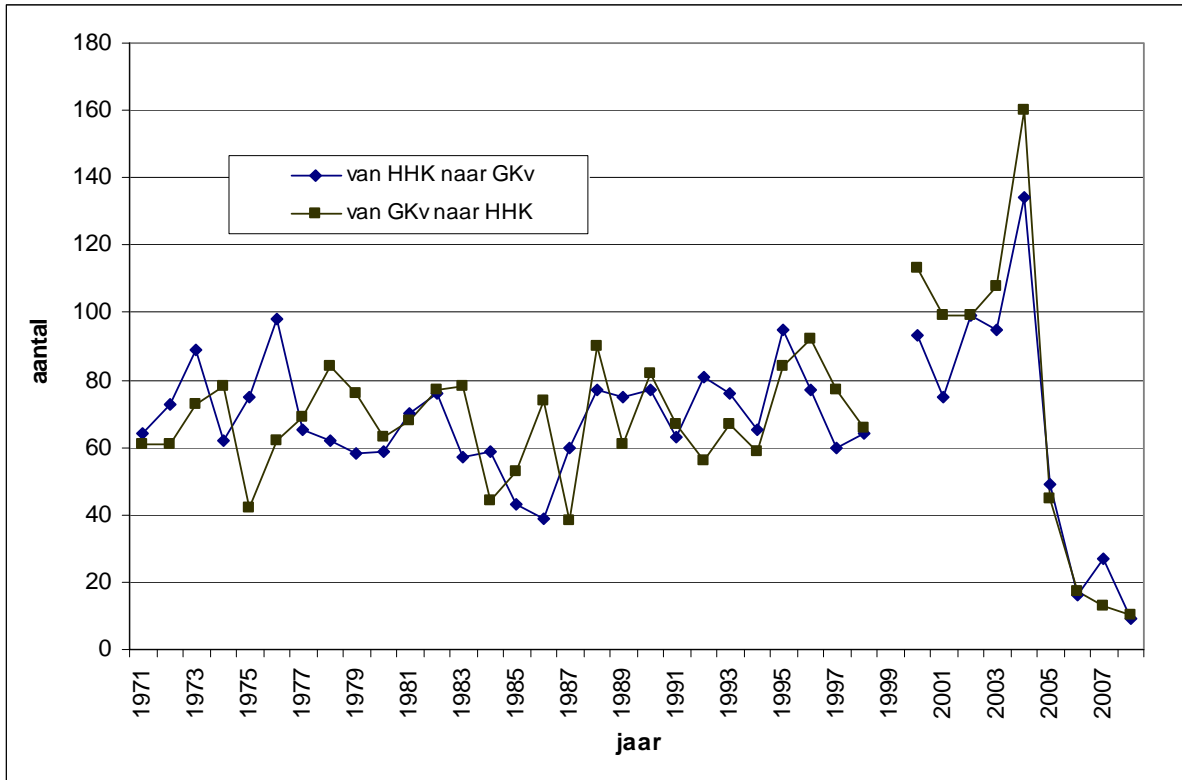
Figuur B4. Aantal leden van PKN naar GKv en van GKv naar PKN 2005-2008.

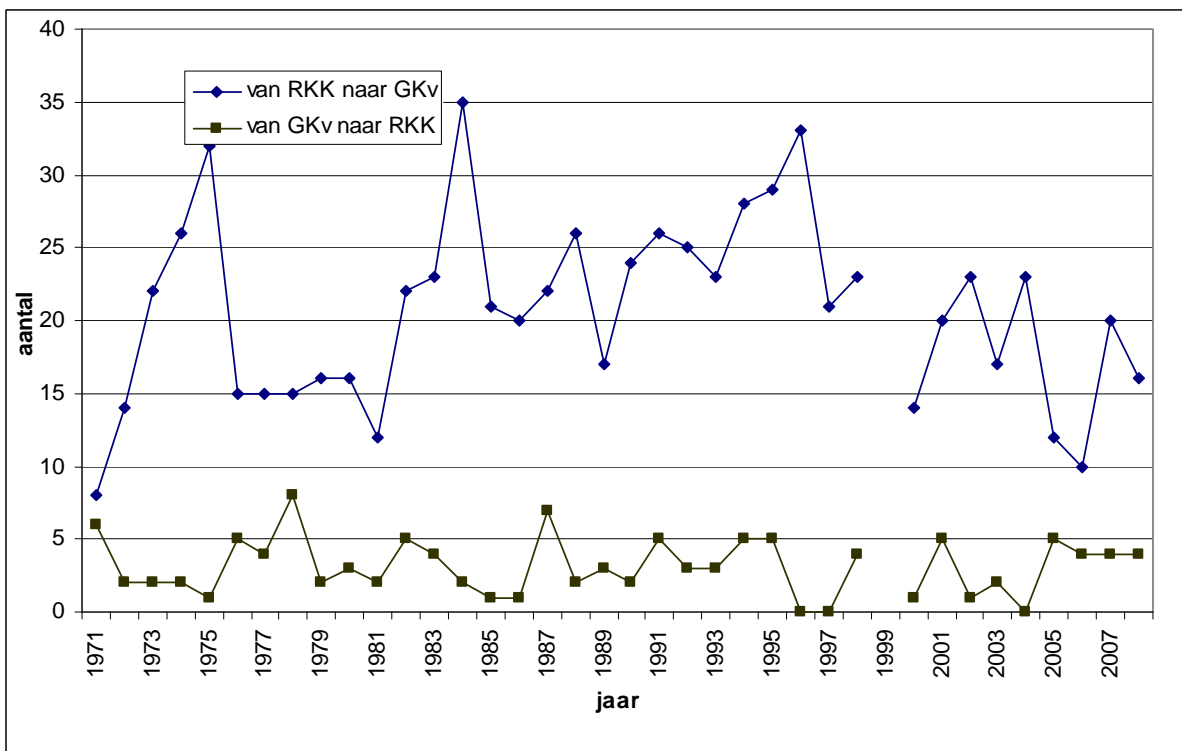
Figuur B5. Aantal leden van GKN naar GKv en van GKv naar GKN 1971-2005.

Figuur B6. Aantal leden van GG naar GKv en van GKv naar GG 1971-2008.

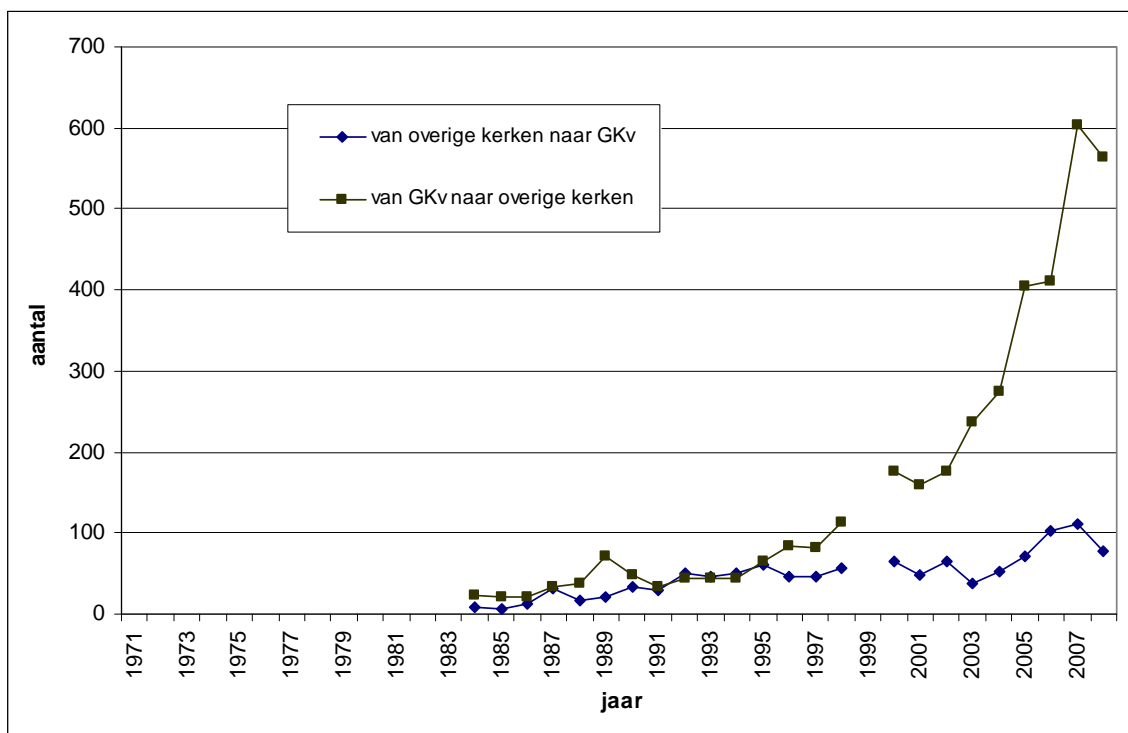
Figuur B7. Aantal leden van HHK (vóór 2005 NHK) naar GKv en van GKv naar HHK 1971-2008.¹⁷

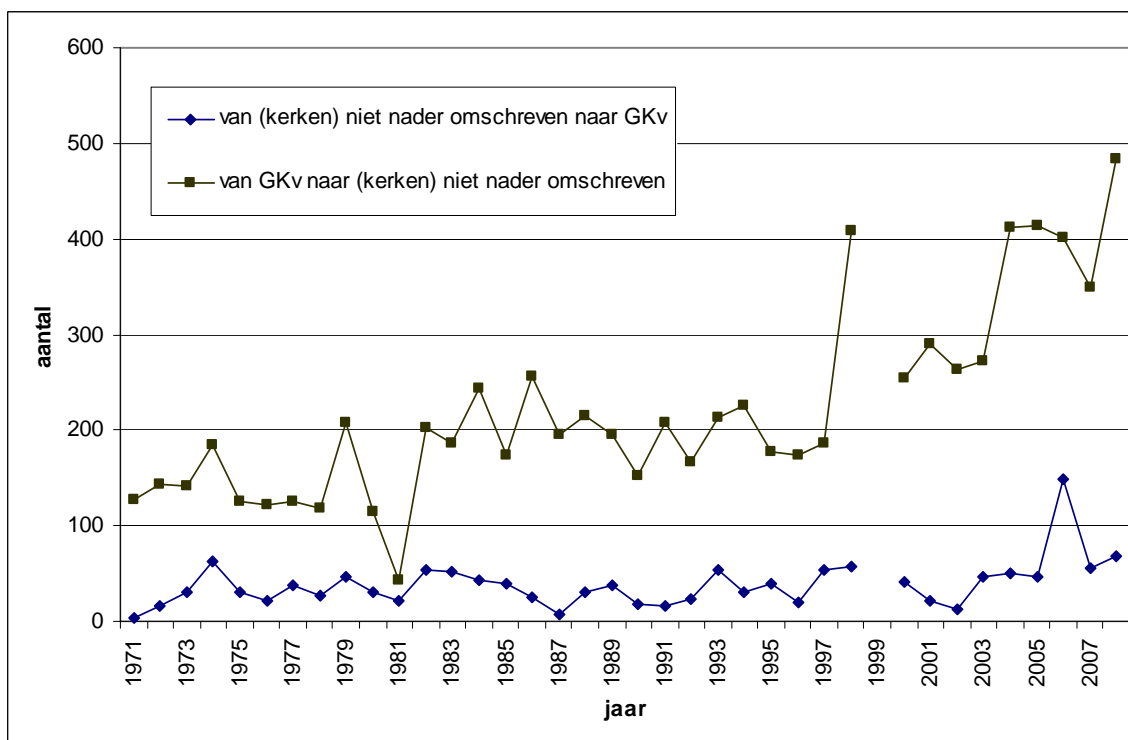
Figuur B8. Aantal leden van RKK naar GKv en van GKv naar RKK 1971-2008.¹⁸

¹⁷ Zie voetnoot 18

¹⁸ In handboek (1992) wordt aangegeven dat in 1991 67 en in 1994 59 leden uit de GKv naar de RKK zijn overgegaan en dat in 1991 en 1994 vijf leden naar de NHK zijn overgegaan. Aangezien tussen

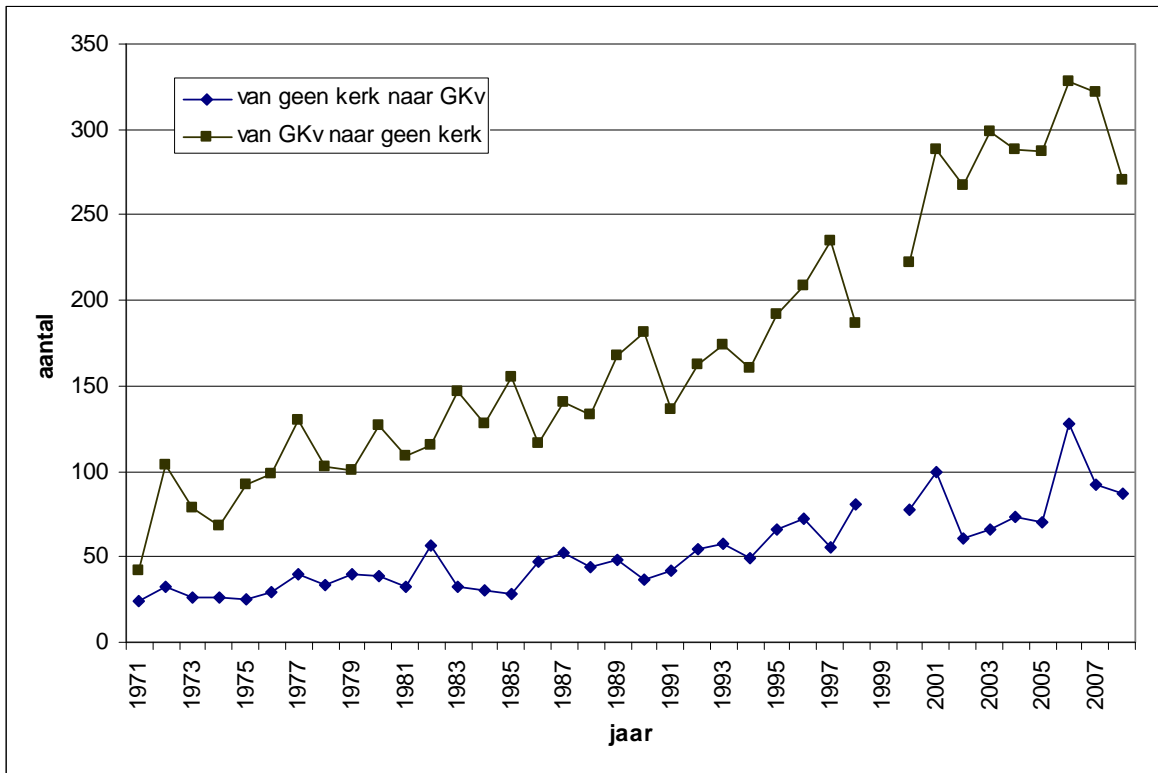
Figuur B9. Aantal leden van overige kerken naar GKv en van GKv naar overige kerken 1971-2008.

Figuur B10. Aantal leden van kerken niet nader omschreven¹⁹ naar GKv en van GKv naar kerken niet nader omschreven 1971-2008.

1971 en 2004 per jaar slechts tussen de 0 en 8 leden naar de RKK zijn vertrokken en tussen de 42 en 113 naar de NHK, is door onderzoeker (JSM) aangenomen dat deze getallen per ongeluk verwisseld zijn.

¹⁹ Kerken niet nader omschreven bestaan uit: kerken niet genoemd en kerken onbekend uit Handboeken. De kerken niet genoemd worden vanaf 1991 niet meer in de Handboeken vermeld.

Figuur B11. Aantal leden van geen kerk naar GKv en van GKv naar geen kerk 1971-2008

BIJLAGE 5²⁰

Groningen

afstand	%1975	%1975 cum.	%1990	%1990 cum.	%2005	%2005 cum.
10	27	27	21	21	17	17
20	23	50	30	50	32	49
30	26	76	28	78	31	80
40	12	88	10	88	10	90
50	3	91	2	90	2	92
60	6	97	7	97	6	98
70	1	98	1	98	1	99
80	2	100	1	100	1	100
totaal	100	100	100	100	100	100

Zwolle

afstand	%1975	%1975 cum.	%1990	%1990 cum.	%2005	%2005 cum.
10	17	17	17	17	21	21
20	15	32	17	34	16	37
30	14	46	16	50	17	54
40	33	79	33	83	32	86
50	4	83	3	86	3	89
60	3	86	3	89	3	92
70	14	100	11	100	8	100
totaal	100	100	100	100	100	100

Amersfoort

afstand	%1975	%1975 cum.	%1990	%1990 cum.	%2005	%2005 cum.
10	45	45	44	44	43	43
20	15	60	16	60	15	58
30	11	71	14	74	19	77
40	6	77	6	80	4	81
50	7	84	7	87	5	86
60	4	88	3	90	4	90
70	5	93	4	94	3	93
80			2			95
90	2	95	3	97	2	97
100	3	98	2	99	2	99
totaal	100	100	100	100	100	100

²⁰ Bron: Van den Enden, 2006

Rotterdam

afstand	%1975	%1975 cum.	%1990	%1990 cum.	%2005	%2005 cum.
10	26	26	24	24	27	27
20	23	49	24	48	23	50
30	25	74	27	75	25	75
40	5	79	5	80	5	80
50	2	81	2	82	2	82
60	1	82	1	82	1	83
70	1	83	2	84	3	86
80	1	84	1	85	1	87
90	16	100	15	100	13	100

Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

**Gereformeerde
Hogeschool**

Theologische Universiteit
GEREFORMEERDE KERKEN

Academie Theologie